

Children's interactions are not preparations for life; they are life itself. (Thorne, 1993)

De speeldynamiek van de kinderen op het buurtspeelplein 'Dijkplein'

Een onderzoek naar gender bij kinderen in de
openbare ruimte

Sylvia Seidelmann
Student 351616
Erasmus Universiteit
Master Sociologie
Grootstedelijke
Vraagstukken en Beleid
Augustus, 2014

Begeleider: prof. dr. J. Uitermark

Inhoud

Voorwoord	4
1. Inleiding	5
2. Theoretisch kader	9
2.1 Differentiaties van sekse en gender	9
2.2 Speeldynamiek	10
Groepsvorming	11
Speelgedrag	13
Grenswerk	14
2.3 Conclusie	16
3. Methode	17
3.1 Locatie	17
3.2 Opzet	18
Dataverzameling	19
Operationalisering	20
Data-analyse	20
3.3 Objectiviteit	21
4. Resultaten	23
4.1 Samenstelling van de jeugd op het 'Dijkplein'	23
Groepen op het Dijkplein	24
4.2 Activiteiten	27
Homogene groepen	27
Gemengde groepen	31
Verschil homogene en gemengde groepen	37

4.3 Houding en gedrag.....	38
Homogene groepen.....	38
Gemengde groepen.....	42
Verschil homogene en gemengde groepen.....	45
5. Conclusie	47
6. Discussie	53
7. Literatuur.....	55
Bijlage 1: De variabelen van de dataset	58

Voorwoord

Ik kijk graag naar mensen. Het zijn vooral de interacties die tussen de seksen plaatsvinden, jongens en meisjes of mannen en vrouwen, die mijn aandacht trekken. Het is de fascinatie voor situaties waar tussen mensen spanning of juist de afwezigheid ervan te zien is. Het is ook de fascinatie voor de stereotypische rollen die mensen zich toe-eigenen of eigen maken. De overdrevenheid waarmee meisjes lachen als er jongens in de buurt zijn of de laconieke houding die jongens naar meisjes kunnen uitdragen wanneer ze met hun vrienden zijn. Dit alles heeft een betekenis in de sociaal-culturele context waarin mensen met elkaar omgaan.

Vanuit deze fascinatie voor genderpatronen en stereotypische sekseverschillen ging ik tijdens de observaties in dit onderzoek op zoek naar de relaties tussen de kinderen op een openbaar buurtspeelplein in Rotterdam. Ik verbaasde me over veel dingen, want de stereotypische beelden van jongens en meisjes zag ik nauwelijks terug, in tegenstelling tot de claims in vele publicaties die vertellen over sekseverschillen en seksescheiding bij kinderen. Bovendien waren de meeste kinderen op het plein van Marokkaanse of Turkse afkomst, culturen waar de verhoudingen tussen jongens en meisjes in de regel meer worden gescheiden tijdens de opvoeding en het alledaagse leven (Karsten, 2003). Zo speelden veel jongens en meisjes samen zonder spanningen. Ik zag meisjes erg 'jongensachtig' doen in hun gedrag, wanneer ze bijvoorbeeld baldadig, stoer en grof waren. Jongens zag ik dan weer erg lief en zorgzaam zijn, eigenschappen die veelal aan meisjes worden toegeschreven (Maccoby, 1990). Het troosten en strelen van iemand die is gevallen, samen kletsen op een bankje en arm in arm een liedje zingen, zijn niet de beelden die ik bij jongens verwachtte te zien. Daarnaast zag ik ook momenten waarop jongens en meisjes zich van elkaars sekse bewust leken te zijn en hun eigen sekse-identiteit meer gingen uitdragen. Een paar jongens en meisjes vielen op in hun stoer en uitdagend gedrag wanneer ze bij elkaar in de buurt waren.

Met de vraag of ik een patroon kon ontdekken in het samenspel van kinderen en hoe sekse en gender daarin een rol spelen, begon ik met de observaties aan een buurtspeelplein in de Rotterdamse wijk Spangen. Ik heb hier veel van geleerd, niet alleen inhoudelijk maar ook qua onderzoeksproces.

Hierbij bedank ik allen die mij hebben geholpen en gesteund tijdens dit onderzoeksproces. Jullie hulp en geduld wordt zeer gewaardeerd! Tevreden met de uitkomst, wens ik een ieder veel plezier en inspiratie tijdens het lezen!

Sylvia Seidelmann

1. Inleiding

“As individuals, we always display or ‘do’ gender, but this dichotomous difference (no one escapes being declared female or male) may be more or less relevant, and relevant in different ways, from one social context to another.” (Thorne, 1993: p.29)

Dit citaat van Thorne vertelt over de plek die sociale constructies als sekse en gender hebben in de leefwereld om ons heen. Deze constructies begrijpen en interpreteren we en geven we zelf vorm. Onze ervaring van genderconstructies begint van jongs af aan. Genderconstructies worden niet alleen door ouders, leraren en de media aan kinderen meegegeven, kinderen creëren ook zelf sociale normen rondom sekse. Het socialisatieproces bij kinderen is veelbetekenend voor de vorming van (gender)identiteit en vindt onder andere plaats tijdens het spelen van kinderen in groepsverband (Karsten, 2003; Maccoby, 1990; Singer & De Haan, 2013; Thorne, 1993). Een willekeurig moment op een schoolplein laat zien dat jongens en meisjes meestal apart van elkaar spelen. Ze lijken beiden hun 'eigen' spelletjes te hebben, komen amper in elkaars buurt en hebben allebei hun eigen territorium op het speelplein (Luria & Herzog, 1985; Martin & Fabes, 2001; Thorne, 1993).

Verklaringen van deze seksescheiding lopen uiteen van:

- *individuele interesses* (Reis, Senchak en Solomon, 1985, in Thorne, 1993; Winstead, 1986, in Leaper, 1994);
- de *activiteitsgraden* die per sekse verschillen (Pellegrini & Smith, 1998);
- *groepsprocessen* waarin machtsverhoudingen een rol spelen (Maccoby & Jacklin, 1987, in Thorne, 1993; Maccoby, 1990);
- de maatschappelijk overheersende *negatieve connotatie met het ‘vrouwelijke’ c.q. ‘softe’* als oorzaak van de seksescheiding (afkomstig uit het feminisme) (Maccoby 1990; Karsten, 1995; Thorne, 1993).

Problematischer dan het uitblijven van een eenduidig antwoord op de vraag wat de oorzaak is van seksescheiding, is dat de theorieën zich primair focussen vanuit de vooronderstelling dat seksescheiding een vaststaand gegeven is. Dit levert een lacune op in de beschikbare

kennis over dit onderwerp aangezien situaties van samenspel tussen de 20 en 40 procent kunnen beslaan (Luria & Herzog, 1985; Thorne, 1993). De studies over seksescheiding omvatten dus weliswaar een groot deel, maar geenszins het geheel van de socialisatieprocessen bij kinderen (Karsten, 1995; Evans & Holt, 2009; Thorne, 1993).

Gemengde groepen als aanvulling

Een punt dat in het verlengde van de bovengenoemde kritiek ligt, is dat de onderzoeken die de oorzaak van seksescheiding trachten te achterhalen, merendeels binnen de schoolcontext zijn gedaan (Hartup, 1983 in: Thorne, 1993). Gevolg is, dat met name situaties zijn bekeken waarin kinderen eerder geneigd zijn homogene groepen te vormen, waardoor de focus al snel eenzijdig op seksescheiding ligt (Ellis, Rogoff & Cromer, 1981; Luria & Herzog, 1985; Thorne, 1993).

Buiten het schoolplein blijken kinderen meer met elkaar te mengen, omdat er minder kinderen van dezelfde sekse en leeftijd zijn dan op school¹ het geval is (Ellis et al., 1981). Het onderzoek van Ellis et al. (1981) wijst erop, dat leeftijd- en seksescheiding hand in hand gaan. In situaties waarin veel kinderen van dezelfde leeftijden met elkaar zijn, ontstaat er ook eerder een scheiding tussen de seksen. Wanneer er kinderen van uiteenlopende leeftijden bij elkaar zijn, mengen ze zich ook meer wat sekse betreft. Hier ligt het grootste verschil tussen de schoolsituatie en een openbaar speelplein. Op een openbaar speelplein zijn er namelijk niet alleen minder kinderen aanwezig, maar ook minder kinderen van dezelfde leeftijd en sekse (Karsten, 2003). Zodoende draagt de geringere keuzemogelijkheid in speelkameraadjes (van dezelfde leeftijd en sekse) bij aan de vorming van gemengde groepen buiten school (Karsten, 1998, 2003; Pellegrini & Smith, 1998; Thorne, 1993).

¹ Thorne noemt drie eigenschappen van scholen, waarin ze zich van buurtspeelpleinen onderscheiden en die de seksescheiding en -menging beïnvloeden: 1) scheiding van leeftijd; 2) dichtbevolktheid en bekendheid; 3) continue aanwezigheid van leraren.

Een andere benadering

Ervan uitgaande dat alle sociale situaties van invloed zijn op de genderconstructies, laten ook de situaties waarin er wél contact is tussen jongens en meisjes betekenissen van gender zien. Er is daarom een andere, aanvullende benadering nodig, die behalve naar seksescheiding ook de gemengde contactsituaties analyseert om een completer beeld te krijgen van de genderconstructies en -processen in de leefwereld van kinderen.

De manier om seksescheiding te benaderen zoals ik hier voorstel, is het loslaten van de zoektocht naar de oorzaak van (en daarmee dus ook de focus op) homogene groepen. In plaats daarvan stel ik voor onderzoek te richten op de waarneembare interacties tussen kinderen in verschillende groepen. Dit perspectief, waarbij niet alleen wordt gekeken naar gedragingen in homogene groepen maar juist ook de focus op gemengde groepen ligt, zou wel eens een heel ander beeld kunnen schetsen van gendergedragingen en socialisatieprocessen.

Daarnaast is dit onderzoek op een openbaar speelplein opgezet. Allereerst omdat onderzoek naar genderuitingen van kinderen niet vaak buiten de context van de school is gedaan (Messner, 2000). Een tweede reden is, dat om bovengenoemde redenen het op een openbaar speelplein waarschijnlijk is dat er gemengde groepen gevormd worden (Ellis et. al, 1981; Thorne, 1993).

Een belangrijke vraag hierbij is in hoeverre genderrollen worden bepaald in situaties waarin jongens en meisjes wél met elkaar spelen. Anders gezegd, wat is het resultaat in inzicht in socialisatieprocessen wanneer je niet alleen homogene groepen, maar ook de gemengde groepen bestudeert? Het in kaart brengen van de rol van gender in het samenspel van kinderen in verschillende groepen, in dit onderzoek de speeldynamiek genoemd, speelt de hoofdrol in deze scriptie. De hoofdvraag van dit onderzoek luidt:

In hoeverre verschillen genderuitingen van kinderen in homogene groepen en gemengde groepen op speelplein Dijkplein?

Om deze vraag te beantwoorden zijn de volgende deelvragen gesteld:

1. In welke verhoudingen spelen jongens en meisjes in homogene en gemengde groepen?
2. Welke activiteiten hebben jongens en meisjes in homogene en gemengde groepen?
3. Hoe gedragen jongens en meisjes zich in homogene en gemengde groepen?

Voor het beantwoorden van deze vragen worden in het volgende hoofdstuk de huidige theorieën over aspecten in speeldynamiek van kinderen uitgelegd, namelijk groepsvorming, activiteiten en gendergedrag. Vervolgens wordt in hoofdstuk 3 de methode van dit onderzoek besproken. In hoofdstuk 4 worden de resultaten en de analyse gepresenteerd. Er wordt gekeken naar de wijze waarop de kinderen samen spelen, wat hun activiteiten zijn en hoe dit verschilt per groepssamenstelling. Per paragraaf worden de deelvragen over de groepsvorming, activiteiten en gedrag beantwoord. In hoofdstuk 5 volgt de conclusie waarin antwoord wordt gegeven op de hoofdvraag. Ten slotte worden in de discussie enkele kanttekeningen bij het onderzoek genoemd en aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek naar de sociale processen in de speeldynamiek van kinderen.

2. Theoretisch kader

Dit theoretisch kader bestaat uit twee delen. Het eerste inleidende deel gaat in op het verschil tussen sekse en gender. Het tweede deel focust op de belangrijkste aspecten van genderpatronen in de speeldynamiek, uitgesplitst in groepsvorming en speelgedrag.

2.1 Differentiaties van sekse en gender

Om verschillen tussen mannen en vrouwen aan te wijzen wordt binnen de sociale wetenschappen naast de categorie 'sekse' ook het concept 'gender' gebruikt. Sekse en gender duiden echter niet hetzelfde aan. De term 'gender' is een analytische term die wordt gebruikt om het verschil aan te geven tussen de biologische 'sekse' en het sociaal-cultureel gedrag dat verbonden wordt met sekse. Gender verwijst naar de sociaal-culturele uitingen die met mannelijkheid en vrouwelijkheid geassocieerd worden en sekse verwijst naar de biologische verschillen tussen mannen en vrouwen. Door het onderscheid tussen de 'biologische' en 'culturele' betekenis van sekse wordt duidelijk dat het geslacht en het daarmee schijnbaar gerelateerd gedrag niet per definitie een 'natuurlijke' verbinding met elkaar hebben. Aan sekse worden culturele normen gekoppeld waar verwachtingen uit voortkomen. Zo zijn er voor mannen en vrouwen andere verwachtingen omtrent het gedrag en de houding, de kleding en ook voorkeuren of activiteiten en zijn deze normen per culturele context verschillend (Messner & Bozada-Deas, 2009).

Bewustwording van dit onderscheid is belangrijk in onderzoek naar sociale processen en gender, om te voorkomen dat biologische verschillen en gender (sociaal-culturele verschillen) in betekenis door elkaar worden gebruikt. Belangrijk punt is ook het besef dat de binaire deling van sekse een constructie 'an sich' is, oftewel een gekozen categorische indeling. Dit wordt hierna nader toegelicht.

Rol van gender in onderzoek

In onderzoek naar gender domineert de focus op homogene groepen, waarbij vaak rechtstreeks wordt uitgegaan van biologische kenmerken als oorzaak van gendergedrag. De focus op seksescheiding gaat uit van verschillen tussen jongens en meisjes, waardoor deze het onderzoek domineren. Het willen verklaren van seksescheiding impliceert niet alleen dat er een strikte grens is tussen jongens en meisjes, zowel in het gedrag als in activiteit en in het contact met elkaar. Het zoeken naar een verklaring impliceert bovendien dat het ontstaan van de scheiding een 'instinctieve' of 'natuurlijke' functionele grondslag bezit (Leaper, 1994; Thorne, 1993). Dit uitgangspunt, dat zich baseert op het tweedelig karakter van sekse, is echter achterhaald. De verschillen en overeenkomsten zijn, evenals de seksescheiding bij jongens en meisjes, zelden absoluut in deze twee categorieën van sekse te plaatsen. Situaties van het overschrijden van deze grenzen en niet-sekse-gepolariseerd gedrag komen ook veel voor (Leaper, 1994; Thorne, 1993). Zowel op biologisch vlak als in seksuele oriëntatie en genderidentiteit bestaan er meer seksuele differentiaties dan het 'mannelijke' of 'vrouwelijke'. Al met al is de werkelijkheid complexer en gevarieerder dan de tweedeling van biologische kenmerken van 'man/vrouw' en 'overstijgt' de binaire verhouding van het manlijke tegenover het vrouwelijke (Day, 1999; Leaper, 1994; Thorne, 1993).

Om recht te doen aan de differentiatie die zich in de werkelijkheid voordoet, is er in dit onderzoek voor gekozen om de genderpatronen en socialisatieprocessen van homogene én gemengde groepen kinderen in kaart te brengen, en de focus op de waarneembare interacties tussen kinderen te leggen. Hierbij worden niet alleen verschillen maar ook overeenkomsten in de analyse naar genderpatronen meegenomen.

2.2 Speeldynamiek

Speeldynamiek omvat het samenspel van kinderen waarin genderidentiteiten tot uiting komen en sekse een sociaal-culturele betekenis krijgt. Tijdens het spelen komt dit naar voren

in de groepsvorming en het speelgedrag van de kinderen, waarbij ook de leeftijd en de sekse van invloed zijn.

Groepsvorming

Op het speelplein worden groepen gevormd doordat kinderen met elkaar interacteren en zich identificeren. Interactie op het speelplein vindt voornamelijk plaats middels het doen van gezamenlijke activiteiten (Blokland, 2009). Identificatie vindt plaats wanneer kinderen in sociale identiteiten als leeftijd en sekse op elkaar lijken en zich herkennen in de ander (Karsten, 1998; Maccoby, 1990; Thorne, 1993). Het ontwikkelen van een sekse-identiteit begint bij bewustwording van zichzelf ten opzichte van anderen, wat rond het derde levensjaar plaatsvindt. De verschillen die kinderen bij anderen zien, dragen bij tot herkenning en vergelijking met zichzelf. Dit proces waarin kinderen zich bewust worden van hun sekse, staat in relatie tot de biologische uiterlijke kenmerken van sekse (Thorne, 1993; Valentine, 2003). Zowel in de interactie als de identificatie in de groepsvorming van kinderen interveniëren leeftijd en sekse nauw met elkaar. Kinderen van dezelfde leeftijd hebben meer gedeelde interesses en gedragswijzen dan kinderen van andere leeftijden. Op zoek naar een grotere homogeniteit scheiden ze zich, afhankelijk van andere factoren, ook naar sekse. Er zijn drie factoren die meespelen in de vorming van homogene of gemengde groepen: 1) een direct verband van leeftijd en sekse op de groepsvorming; 2) de samenstelling van sekse en leeftijd, en 3) spellen en activiteiten.

Hieronder worden deze factoren stuk voor stuk nader toegelicht. Ten eerste is er een *direct verband van leeftijd en sekse* op de groepsvorming. Hoe ouder kinderen worden, hoe meer ze zich naar sekse scheiden. Zo spelen jonge kinderen meer in gemengde groepen dan oudere kinderen. Ook komt uit onderzoek regelmatig naar voren dat meisjes meer in gemengde samenstelling spelen dan jongens (Karsten, 1998; Pellegrini & Smith, 1998; Thorne, 1993). Dit heeft vooral te maken met het risico om gepest te worden (Leaper, 1994; Pellegrini & Smith, 1998; Thorne, 1993;). Voor jongens is het vaak een 'degradatie' om met meisjes te spelen. Voor meisjes geldt juist dat zij positieve reacties krijgen wanneer ze met jongens meedoen (Feinman, 1981, in Leaper, 1994). Op een openbaar speelplein zijn de risico's en consequenties

minder vergaand dan op school, aangezien het contact merendeels familiair is en de kinderen elkaar minder vaak en langdurig zien dan op school het geval zou zijn (Karsten, 2003; Thorne, 1993). Daarnaast hebben meisjes die buiten school op een pleintje buitenspelen vaak een (genderrol bevestigende) zorgtaak erbij voor hun jongere broertjes, zusjes, neefjes of nichtjes. Een direct gevolg hiervan is dat ze zich in gemengde groepen bevinden wanneer ze voor jongens zorgen (Bouw & Karsten, 2004; Karsten, 2003).

Een tweede factor is de *samenstelling van de leeftijden en sekse* in een situatie. In een gevarieerde leeftijdssamenstelling zijn meisjes en jongens meer geneigd samen te spelen. In settingen met veel leeftijdsgenoten trekken meisjes en jongens meer naar hun eigen sekse toe dan in settingen met meer gemengde leeftijdsgroepen. Kinderen van dezelfde leeftijd hebben meer dezelfde interesses en zoeken een grotere homogeniteit door zich naar sekse te scheiden. Dit werkt vice versa: in situaties waarin een scheiding van leeftijd te zien is, is ook meer seksescheiding zichtbaar (Ellis et al., 1981).

Een derde factor die van invloed is op de groepsvorming, ligt in de *spellen en activiteiten*. Zo blijkt dat bepaalde activiteiten zich goed lenen voor het ontstaan van gemengde groepen en dat andere activiteiten dit juist belemmeren. Dit is een rechtstreeks gevolg van de mogelijkheid van wie er mee kan doen aan een activiteit. Uit onderzoek blijkt dat een lage drempel van meedoen een gemengde groepsvorming bevordert. Thorne (1993) beschrijft een drietal 'regels' waaraan een activiteit moet voldoen om een mix van meisjes en jongens te genereren. Ten eerste moet een spel toegankelijk zijn voor 'individueel initiatief'. Kinderen kunnen zich simpelweg aansluiten bij een rij om aan de beurt te komen en hoeven niet te vragen of ze mee mogen doen. Ten tweede is een 'open einde' van belang, omdat dit de mogelijkheid biedt gemakkelijk aan te (kunnen) sluiten bij een rij of met een 'nieuw spel' mee te doen; dit in tegenstelling tot een sport waarbij je een team kiest. Het derde en laatste punt is dat een spel makkelijk dient te zijn en/of makkelijk te leren is. Op deze manier wordt een grote diversiteit van kinderen met verschillende leeftijden en seksen aangetrokken én is de mogelijkheid om mee te doen groot (Thorne, 1993).

De openbare ruimte versus school

Het buurtspeelplein is, naast de school en de huiselijke omgeving, een van de belangrijkste plekken in de leefwereld van een kind. Op een openbaar speelplein is er, anders dan op school of thuis, weinig tot geen toezicht en controle van volwassenen. Regels die op school of thuis bestaan om de orde te handhaven, zijn buiten niet nodig. Op het speelplein mag bijvoorbeeld gegild worden. In zekere zin hebben kinderen wanneer ze buiten spelen de grootste vrijheid. Zelfs als er wel ouders aanwezig zijn, is er nog steeds weinig tot geen bemoeienis met de kinderen op een speelplein (Karsten, 2003). Kortom, het speelplein is voor kinderen, anders dan thuis of op school, een plek waar ze (bijna) zonder toezicht zich kunnen uiten in hun spel en gedrag.

De setting van de openbare ruimte maakt ook dat kinderen elkaar minder goed kennen dan in de klas op school het geval is; van vriendschap is er meestal geen sprake. Er zijn weliswaar kinderen die met een familielid of een vriendje/vriendinnetje van school komen, maar de meerderheid van de kinderen op een openbaar speelplein kent elkaar oppervlakkig. Het contact buiten is er op basis van familiariteit – het herkennen van elkaar doordat ze elkaar vaker in hun buurt en op het betreffende speelplein tegenkomen (Duits, 2008; Karsten, 2003). Dit oppervlakkige contact zou van invloed kunnen zijn op de genderuitingen en rolpatronen van kinderen en de wijze waarop zij ‘vreemde’ kinderen benaderen en met elkaar spelen.

Ten slotte verschilt, zoals eerder gezegd, de samenstelling van de kinderen op het plein met de schoolsituatie. Kinderen trekken om verschillende redenen naar hun eigen leeftijdsgenoten en eigen sekse. De keuzemogelijkheid met wie je speelt is op een openbaar buurtspeelplein geringer, omdat daar allereerst minder kinderen zijn die je kent en er bovendien ook minder kinderen van dezelfde leeftijd en sekse aanwezig zijn dan op school.

Speelgedrag

Speelgedrag omvat de activiteit plus de houding en het gedrag tijdens deze activiteit. Naarmate kinderen ouder worden, kenmerkt het speelgedrag zich steeds meer door seksegerelateerde stereotypen, waarin rolpatronen van mannen en vrouwen worden bevestigd en gereproduceerd (Leaper, 1994; Martin & Fabes, 2001). Daarnaast bestaat de tendentie dat

wanneer er gescheiden seksegroepen ontstaan, de houdingen en interactiestijlen zich meer naar sekse gaan onderscheiden (Maccoby, 1990). Via het speelgedrag, dat sterk aan sekse is gerelateerd ('Sex-typed Play': Leaper, 1994; 'Gender Play': Thorne, 1993), worden sociale normen van genderrollen aangestuurd en bevorderd. Vele onderzoeken die zich op verschillen tussen jongens en meisjes richten, beschrijven en analyseren typische jongens- en typische meisjesactiviteiten en gedragingen als volgt.

Als typische jongensactiviteiten worden voetballen, jagen en stoeien genoemd. In rollenspellen komen superhelden, monsters en oorlog aan bod. Wat deze activiteiten verbindt, is dat ze 'agressief', 'fysiek' en 'competitief' van aard zijn. Er wordt aanspraak gemaakt op fysieke kracht en winnen. Het spel van jongens heeft daarom een 'actieve', 'dominante' en 'agressieve' connotatie (Leaper, 1994). Meisjes spelen vaker realistische situaties na, zoals 'vadertje moedertje', ze spelen met poppen en barbies. Op het speelplein zijn hinkelen, touwtjespringen en met elkaar kletsen typische meisjesactiviteiten. Deze activiteiten hebben elementen van 'verzorgen', het tonen van 'affectie' en 'begrip naar elkaar' en het 'om beurten' spelen. 'Empathisch', 'samenwerken' en 'passief' zijn de connotaties van meisjesactiviteiten (Leaper, 1994). Samenvattend liggen de verschillen van genderpatronen bij speelgedrag op het gebied van sociale interactie en activiteiten. Jongens zijn in hun activiteiten en gedrag meer gericht op onafhankelijkheid en zelfbehoud/-bescherming en meisjes richten zich juist meer op anderen en intimiteit tijdens het creëren en onderhouden van banden. Hieruit komt voort dat jongens zich vaker stoer en agressief gedragen en competitieve spelletjes kiezen, en meisjes zich met gevoelens en emoties bezighouden, wat tijdens activiteiten als kletsen zijn plek krijgt.

Grenswerk

Naast deze momenten van gendertyperend speelgedrag zijn er echter ook momenten waarop de grenzen tussen de seksen minder duidelijk zijn. Het concept 'Borderwork' of 'Grenswerk' wordt gebruikt om de grenzen van de scheidslijn tussen jongens en meisjes te beschrijven: hoe ze gevormd worden en ze tot stand komen, op welke wijzen ze zichtbaar zijn, maar ook hoe ze irrelevant worden en geen betekenis (meer) hebben (Thorne, 1993).

Maccoby (1990) en Martin & Fabes (2001) geven aan dat momenten waarop kinderen hun sekse met gendergedrag verbinden en uitdragen, met name te zien zijn in sociale situaties. Wanneer kinderen alleen zijn, zijn de sekseverschillen minimaal. In deze sociale situaties wordt duidelijk dat gendergedrag echter niet per se natuurlijk is aangelegd. Het wordt namelijk niet alleen aangeleerd, maar ook strategisch en deels bewust ingezet.

Zo zijn er in de speeldynamiek met anderen verschillende wijzen waarop gender wordt uitgedragen. Grenswerk verwijst naar het markeren, versterken of juist overbruggen van de grenzen tussen meisjes en jongens. (Thorne, 1993; Karsten, 2003). Wat vrouwelijk is en wat mannelijk, of wie er bij de groep hoort en erbuiten valt, bevestigt de grenzen en de 'normen' van wat binnen de gendergrens past en wat niet. Zo kunnen de gendergrenzen ook versterkt worden, zoals met wedstrijdjes of jaag- en zoenspelletjes tussen jongens en meisjes, wat volgens Thorne (1993) veel op school gebeurt.

De stereotypische rolpatronen en de verwachtingen van sekse-gerelateerd gedrag worden ook uitgedaagd of overschreden. Dit gebeurt wanneer kinderen iets doen wat bij de andere sekse 'hoort', zoals een meisje dat voetbalt of een jongen die touwtje springt of met meisjes gaat kletsen. Voor jongens is het lastiger om de grenzen over te steken. Zij krijgen eerder negatieve reacties voor het oversteken van seksegrenzen in hun activiteiten of gedrag (Leaper, 1994). Daar komt bij dat hun status of machtspositie in de groep omlaag gaat, terwijl voor meisjes het omgekeerde het geval is. Zij verwerven meer macht en krijgen een hogere status als ze zich meer als jongens gedragen (Feinman, 1981, in Leaper, 1994).

Ten slotte zijn er ook momenten dat er een neutrale zone van genderspel bestaat waarin sekse geen betekenis heeft en jongens en meisjes 'gewoon' met elkaar spelen. Overigens moet worden opgemerkt dat het overgrote deel van de kinderen 'gemiddeld' gender(speel)gedrag vertoont, oftewel 'neutraal' is. Deze interacties van kinderen komen niet duidelijk in onderzoek naar voren, omdat de situaties waarin de gendergrenzen worden versterkt, meer zichtbaar zijn. Dat betekent dat het gedrag en de activiteiten van meisjes en jongens elkaar vaker overlappen en niet 'typisch mannelijk' of 'typisch vrouwelijk' zijn. Kortom, grenswerk

laat zien dat de sekseverschillen in speelgedrag complexer en vloeiender zijn dan de theorieën van seksescheiding suggereren.

2.3 Conclusie

Samenvattend zijn er drie kernpunten die uit de theorie naar voren komen, die belangrijk zijn in dit onderzoek. Allereerst blijkt uit de beschreven theorie dat de verschillen in activiteiten en gedragingen tussen jongens en meisjes niet absoluut zijn en bovendien per situatie en context kunnen veranderen. In de aanpak van dit onderzoek is daarom gekozen - om aanvullend op de onderzoeken op school - kinderen in de openbare ruimte op een openbaar toegankelijk speelplein te observeren. Door op een openbaar speelplein te observeren, waar het waarschijnlijk is dat kinderen meer geneigd zijn in gemengde groepen te spelen (Thorne, 1993), maar ze elkaar vaak ook minder goed kennen (Karsten, 2003), worden de genderpatronen van homogene én gemengde groepen kinderen onderzocht.

Dit sluit aan bij het tweede kernpunt van dit onderzoek: de genderpatronen in de speeldynamiek van homogene én gemengde groepen. Door naast homogene ook gemengde groepen kinderen in het onderzoek te betrekken, wordt getracht de complexiteit en gevarieerdheid van genderpatronen en -grenzen te laten zien. Daarnaast worden niet alleen verschillen maar ook overeenkomsten in de analyse naar genderpatronen meegenomen. Op deze wijze wordt zo veel mogelijk recht gedaan aan de differentiaties van gender die zich in de werkelijkheid voordoen.

Ten derde vormen de observaties de kern van dit onderzoek. De afstand die de observaties met zich meebrengen heeft als voordeel dat alleen zichtbare interacties tussen kinderen worden meegenomen. In de eerste plaats wordt zo getracht een zo objectief mogelijk beeld te geven. In de tweede plaats wordt op deze wijze getracht recht te doen aan de invloed van kinderen zelf ten aanzien van genderpatronen die ze creëren. Deze drie kernpunten komen terug in de drie paragrafen van het volgende hoofdstuk waar de methode wordt uitgelegd.

3. Methode

Hieronder wordt allereerst de onderzoeklocatie beschreven. Vervolgens wordt verteld op welke wijze de data zijn verzameld en wat mijn rol als onderzoeker hierin is. Ten slotte komen de operationalisering en de data-analyse aan bod.

3.1 Locatie

Speelplein Dijkplein² is een openbaar toegankelijk speelplein in de Rotterdamse deelgemeente Delfshaven. Het speelplein ligt aan een basisschool en grenst aan drie straten met rijtjeshuizen van twee hoog. Op een gemiddelde dag is het na schooltijd druk op het plein en zijn er mensen van verschillende leeftijd aan het spelen op het voetbalveld of op een toestel, zitten oudere dames te kijken vanaf een bankje en komen fietsende kinderen om de paar minuten het speelplein langs. Anders dan op het schoolplein is er een divers publiek aanwezig. Behalve kinderen bezoeken ook adolescenten en ouders van verschillende leeftijd, etniciteit en sekse het plein. De overgrote meerderheid die overdag aanwezig is, zijn de kinderen van 6 t/m 12 jaar. Op sommige momenten zijn er meer dan vijftig mensen aanwezig, waarvan twee derde kinderen. Na half vijf, vijf uur zijn bijna alle kinderen weg, op een groepje jongens na. Rond deze tijd komt er vaak een groepje mannelijke adolescenten dat aan de zijkant van het plein blijft staan. Meisjes en vrouwen zijn er nagenoeg niet meer na dit tijdstip.

De diversiteit aan gebruikers is een kenmerk van een goed functionerend plein en is verklaarbaar door hoge diversiteit aan gebruikersfuncties, veiligheid en goed onderhoud van het plein en de speeltoestellen (Boonstra & Hermens, 2009; Bouw & Karsten, 2004; Karsten, 2003; Whyte, 1980). Het Dijkplein (80 x 45 meter) is in twee gelijke velden verdeeld. Het speelplein karakteriseert zich door het gebruik van vele kleuren en de verdeling van het plein in twee velden. Het 'attributenveld' is het gedeelte waar meerdere speeltoestellen staan. De speeltoestellen zijn gericht op kinderen van verschillende leeftijden. Er zijn wat moeilijke en

² Om privacy-redenen is een fictieve naam aan het plein gegeven.

hoge speeltoestellen, zoals het 'touw klimrek', afgewisseld met wat makkelijkere en lagere speeltoestellen, zoals een kleine glijbaan en een lager stabiel klimrek. Om dit attributenveld staan hekken van iets hoger dan een meter, met op iedere hoek een ruimte om doorheen te lopen. Het 'voetbalveld' is een open plek op het plein waar twee (kleine) voetbalgoals en een kinderkorfbalpaal zijn geplaatst zodat hier eveneens andere veldsporten kunnen plaatsvinden. Om het gehele plein heen zijn bankjes geplaatst en op het attributenveld staat een picknicktafel. Er is dus zowel gelegenheid om te zitten als om verschillende soorten activiteiten te doen.

3.2 Opzet

In dit onderzoek wordt een gecombineerde onderzoeksopzet gebruikt van kwalitatieve observaties die gecodeerd worden tot kwantitatieve data. Etnografische en systematische notities van de kinderen op het speelplein vormen de kern van het onderzoek.

Tijdens de observaties zat ik op een van de bankjes rondom het attributenveld. Hierbij lette ik erop dat ik overzicht had op het gehele plein. Ook ging ik, om niet te veel aandacht te trekken, niet direct naast een groepje kinderen zitten. Twee bankjes waren geschikt: een bankje bij het touw klimrek en een bankje precies daar tegenover bij het normale klimrek. Ik had wat formulieren in een boekje op mijn schoot, en met oordopjes met een microfoontje van de spraakrecorder in mijn oren probeerde ik onopvallend mijn observaties in te spreken. De bezoekers mochten zien dat ik met formulieren bezig was, maar niet dat ik hen persoonlijk observeerde en dit documenteerde.

Aangezien het plein druk bezocht werd door een divers publiek, viel mijn aanwezigheid niet direct op. Pas nadat ik een tweede keer langer dan een half uur op het plein was, werd ik door een groepje kinderen aangesproken met de vraag wat ik aan het doen was. Ik had namelijk mijn plattegrond en observatieformulieren laten vallen, door de wind waaiden ze ook nog eens weg. Het groepje hielp mij bij het oprapen. Ook later viel mijn aanwezigheid een aantal kinderen op die mij eerder op het plein hadden gezien. In deze situaties vertelde ik dat ik

onderzoek deed naar welke speeltoestellen worden gebruikt. De aandacht was snel weg zodra ik de formulieren en plattegronden liet zien.

Dataverzameling

Er zijn in totaal 7 observaties op verschillende dagen in de week uitgevoerd in de periode van 11 mei tot en met 23 mei 2012. De observaties duurden minimaal 1 uur doordeweeks tot maximaal 4,5 uur met een pauze van een half uur in het weekend. In totaal is er 13 uur geobserveerd op het speelplein³ en zijn 758 kinderen in 219 groepen geteld.

Tijdens de observaties zijn er op drie manieren data verzameld: 1) gesproken etnografische notities; 2) systematische dataverzameling, opgetekend op een plattegrond en observatieformulier, en 3) het omzetten van de bronnen naar één kwantitatieve dataset. De kwalitatieve observaties vormen de basis van de kwantitatieve data. Op deze wijze is getracht tot een zo compleet en objectief mogelijk beeld over de speeldynamiek van kinderen in verschillende seksegroepen te komen.

Etnografische observatie

De kern van het onderzoek zijn de observaties van de kinderen op het speelplein. De etnografische notities bestaan uit ingesproken waarnemingen. Hierbij wordt ingezoomd op een activiteit of situatie en de gedragingen van de personen. Deze waarnemingen zijn uitgewerkt op schrift en vervolgens met behulp van coderingen omgezet in een kwantitatieve dataset.

Plattegrond en observatieformulier

Ter aanvulling op de etnografische beschrijvingen zijn elk half uur systematisch een plattegrond en een observatieformulier ingevuld. Per persoon worden de leeftijd en het geslacht aangegeven, evenals de groep waarin ze zich bevinden, de activiteit die ze doen en

³ 11 mei 1 uur; 12 mei 1 uur; 13 mei 1,5 uur; 16 mei 1,5 uur; 18 mei 1,5 uur; 19 mei 4 uur; 23 mei 2,5 uur.

ten slotte hun houding/gedrag (anders dan neutraal). Er is ruimte gelaten voor aantekeningen, zodat bijvoorbeeld uiterlijke kenmerken of uitzonderlijk gedrag konden worden beschreven.

Dataset

In de dataset zijn de gegevens van de drie informatiebronnen (ethnografische notities; plattegrond; observatieformulier) samengevoegd. Per persoon zijn de volgende variabelen ingevuld: case; datum; leeftijd; persoonsnummer; groepsnummer; groepssamenstelling (seks); activiteit; houding en gedrag. De volledige informatie van variabelen is te vinden in bijlage 1.

Operationalisering

De groep waarin de persoon zich bevindt, is te lezen in 'groepsnummer'. Kinderen met dezelfde activiteiten en/of interactie hebben hetzelfde groepsnummer. Aan de hand van de sekse van de kinderen in de groep is ook de 'groepsseks' ingevuld (1=single; 2=meisjesgroep; 3=jongensgroep; 4=meisjes en jongens samen; 5=jongens en meisjes samen-apart).

Speelgedrag wordt gemeten door de activiteiten en de houding van de persoon tijdens deze activiteit. Deze zijn niet van tevoren opgesteld, maar tijdens de observatie beschreven en geïnterpreteerd. Vervolgens zijn ze in de dataset ingevoerd onder de variabelen 'activiteit' en 'houding en gedrag' (bijlage 1).

Data-analyse

Om de vraag te beantwoorden hoe de speeldynamiek op het Dijkplein verschilt in homogene en gemengde groepen, wordt onderscheid gemaakt tussen sekse, de seksesamenstelling van groepen en tussen twee leeftijdscategorieën. Bij 'leeftijd' is ervoor gekozen een tweedeling te maken tussen jonge kinderen van vier tot en met acht jaar en oudere kinderen van negen tot en met twaalf jaar. Uit onderzoek blijkt dat met deze leeftijdsgrens sekse en gender een andere betekenis krijgen in het speelgedrag, groepsvorming en activiteiten van kinderen (Thorne & Luria, 1986; Thorne, 1993; Leaper, 1994; Bouw & Karsten, 2004). Per paragraaf worden de activiteiten en de houding en het gedrag van kinderen van verschillende

leeftijdscategorieën en per seksegroep weergegeven en vergeleken. De cijfers vermelden het aantal keren dat de activiteiten en gedragingen zijn geteld met de desbetreffende voorwaarden van groepsseksse en leeftijdsgroep. Per figuur is de ondergrens van het aantal bepaald, zodat een evenwicht bestaat in het laten zien van de verscheidenheid aan activiteiten en houdingen maar sporadische cijfers niet meegenomen worden in de analyse. De resultaten geven inzicht in de verschillen in speelgedrag van jongens en meisjes, de leeftijd en vooral de verschillen in homogene en gemengde groepssamenstellingen. In de analyse wordt gekeken naar vormen van grenswerk en waar eventuele verschillen met het schoolplein liggen.

3.3 Objectiviteit

Een van de dingen waar je als onderzoeker tijdens observaties op let, is de objectiviteit waarmee je kijkt. Daarbij is het wenselijk dat je je niet laat afleiden door je eigen hokjesgeest of gekleurde blik. Met name als het om sekseverschillen gaat, is de verleiding om in subjectiviteit en stereotypen te vervallen groot. In de systematische observaties en de etnografische beschrijvingen nemen de beschrijvingen van de context, de groepssamenstelling en de precieze houding, gedrag en activiteit, dan ook een belangrijke plek in. Baldadig gedrag van jongens kan al snel worden uitgelegd als 'stoer' en bij meisjes als 'uitdager'. Daarom is het van belang om de etnografische beschrijvingen zo volledig mogelijk in hun context te plaatsen. Waarom slaat een meisje een jongen? Welke gezichtsuitdrukking heeft zij hierbij, en welke geluiden maakt ze? Ook een eventuele aanleiding en de reactie van de jongen zijn belangrijk om een juiste interpretatie van 'houding & gedrag' te kunnen geven.

Om een voorbeeld te geven van de categorisering wordt hieronder het verschil tussen 'neutraal', 'uitdager' en 'stoer' uitgelegd. Wanneer in de etnografische observatie niets over het gedrag is beschreven, wil dit zeggen dat het neutraal is. Zo'n houding of gedrag is niet bijzonder afwijkend. Er wordt 'gewoon' gespeeld. Anders is dit bij uitdagend en stoer gedrag. Het verschil tussen deze twee houdingen en gedragingen is de openheid en het soort reactie dat de persoon wil oproepen. Een uitdagende houding gaat gepaard met een lach, een open blik naar de ander. De uitdagende houding zit in de speelse reactie die de persoon wil oproepen bij een ander en is verwant met plagen. Zo is dit meestal een initiëring voor een

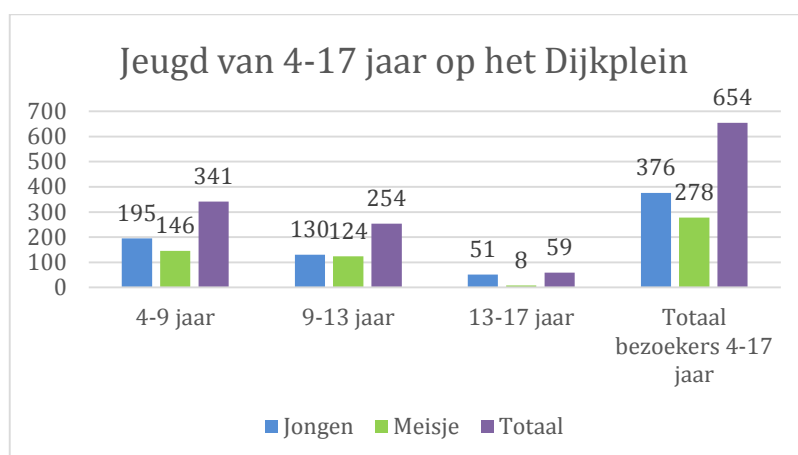
spelletje tikkertje tot aan een partijtje stoeien. Stoer doen heeft, anders dan uitdagend gedrag, een meer serieuze houding. De speelsheid en openheid komen niet naar voren in een stoere houding. Er wordt meestal niet gelachen. De houding is passiever en het doel van de houding is niet een spel of contact met de ander, maar status of respect te krijgen bij de ander.

4. Resultaten

Dit hoofdstuk bestaat uit drie paragrafen waarin de resultaten over de groepen ‘activiteiten’ en ‘houding en gedrag’ worden gepresenteerd. Elke paragraaf begint met de presentatie van de resultaten van homogene groepen, vervolgens die van gemengde groepen en afgesloten met een vergelijking van de resultaten van beide. Hierbij worden ook vergelijkingen gemaakt tussen jongens en meisjes en twee leeftijdsgroepen 4 tot en met 8 jaar (4-9 jaar) en 9 tot en met 12 jaar (9-13 jaar). Gezamenlijk leidt dit tot een beantwoording van de hoofdvraag die in hoofdstuk 5 aan bod komt.

4.1 Samenstelling van de jeugd op het ‘Dijkplein’

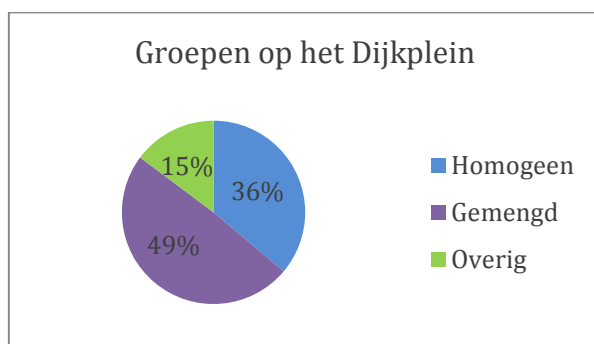
In figuur 1 is te zien dat de meerderheid van de jeugd in de leeftijdscategorie ‘jonge kinderen’ van 4 tot 9 jaar valt. Bijna een kwart (de aantallen zijn omgerekend 23%) is 9 tot en met 12 jaar en bijna een tiende (de aantallen zijn omgerekend 9%) is 13 tot 17 jaar. In elke leeftijdscategorie zijn er meer jongens dan meisjes geteld, al is onder oudere kinderen het aantal jongens en meisjes bijna gelijk.

Figuur 1: Samenstelling jeugd op het Dijkplein

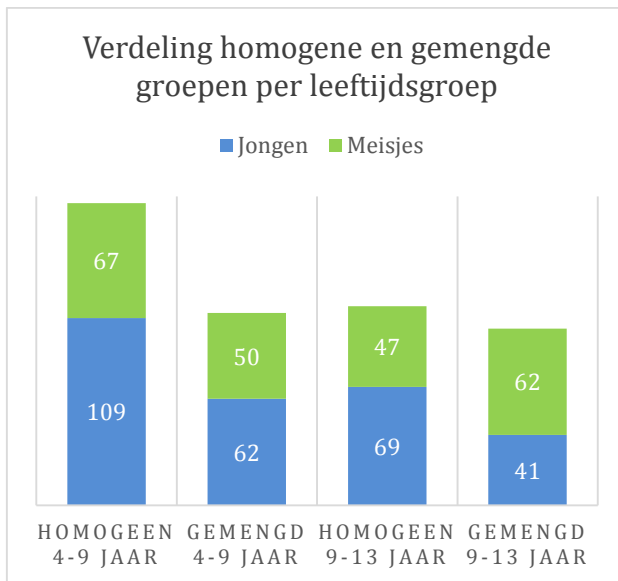
Groepen op het Dijkplein

De samenstelling van leeftijden en verdeling van jongens en meisjes is anders dan op het schoolplein, waar de verdeling meer gelijk is. Het effect van dit verschil is ook terug te zien in het grote aantal gemengde groepen. Van alle kinderen op het Dijkplein van 4 tot en met 12 jaar speelt 49% in een gemengde groep. Op school ligt dit percentage tussen de twintig en veertig. Dit komt overeen met eerdere onderzoeken naar seksescheiding, die buiten school meer gemengde groepen constateren dan binnen school (Karsten, 1998, 2003; Pellegrini & Smith, 1998; Thorne, 1993).

Figuur 2: Verdeling groepen van alle kinderen van 4-13 jaar

Aangezien dit onderzoek zich alleen op homogene en gemengde groepen richt en de overige groepen buiten beschouwing laat, is de verdeling van deze groepen apart in de figuren 3 en 4 uitgelicht. Die laten zien dat de meeste kinderen van 4-9 in gemengde groepen en jongensgroepen spelen. Ruim anderhalf keer meer jongens dan meisjes van deze leeftijdscategorie spelen in homogene groepen, wat te verklaren is uit het feit dat ze in de meerderheid zijn (figuur 1). Daarnaast wordt de scheiding van jongens en meisjes in aparte groepen ook hierdoor versterkt. Doordat jongens makkelijker een groep kinderen van hun eigen leeftijd en sekse kunnen vinden, is de noodzaak zich bij een gemengde groep aan te sluiten minder dringend.

Figuur 3: Verdeling kinderen in homogene en gemengde groepen per leeftijdsgroep, verdeeld naar sekse (N=507)

	Homogeen	Gemengd
Jonge kinderen	61%	39%
Oude kinderen	53%	47%

Figuur 4: Percentage verdeling homogene en gemengde groepen per leeftijdsgroep

De verdeling van kinderen die in homogene en gemengde groepen (exclusief de overige groepen) spelen, is bij jonge kinderen 61% homogene groepen tegenover 39% gemengde groepen. Bij oudere kinderen speelt 53% in homogene groepsverband en 47% in gemengd groepsverband. Hoewel het aantal jongens en meisjes van de leeftijdsgroep 9-13 jaar bijna gelijk verdeeld is, is er geen gelijke verdeling in sekse in de homogene en gemengde groepen. Zo is iets meer dan een derde van de oudere jongens in gemengde groepen te vinden en bevindt zich bij meisjes ruim de helft in gemengde groepen.

Dit sluit aan bij resultaten uit eerdere studies naar seksescheiding die zich op situaties op het schoolplein baseren (Pellegrini & Smith, 1998; Thorne, 1993). Zoals ook uit het onderzoek van Karsten (1998) naar voren komt, heeft dit bij deze leeftijdsgroep een andere reden dan de keuzemogelijkheid van speelgenootjes, zoals bij de jongere meisjes. Aanwijzingen voor een verklaring zijn de observaties waar oudere meisjes een jonger zusje/broertje/neefje/nichtje bij zich hebben waar ze op passen. Zo zijn er oudere meisjes op het plein die met vriendinnen op een bankje zitten te kletsen terwijl hun jongere broertje of zusje aan het spelen is. Kinderen rond een jaar of vijf worden vaak op schoot genomen en zitten met hun oudere zus op het bankje. Andere meisjes spelen spelletjes als verstoppertje of helpen de jongere kinderen op wie ze passen, op het klimrek. Deze groepen met kinderen van verschillende leeftijden en

seksen trekken ook weer een diverse groep kinderen aan, waardoor de groepen waarin oudere meisjes zich bevinden meer gemengd zijn dan de groepen van hun mannelijke leeftijdsgenoten. Doordat oudere meisjes een verzorgende taak of rol erbij krijgen, zijn zij meer in gemengde groepen geobserveerd dan de jongens van dezelfde leeftijdscategorie, die deze rol (voor zover de observatie toelaat te zien) niet hebben.

Er zijn overigens wel een aantal jongens met een zorgtaak gezien. Een dertienjarige jongen die een hele middag pingpong-voetbal speelt met kinderen die jonger zijn dan hij. Een jongen van negen die z'n moeder erop attendeert dat zijn broertje van vier geen schoenen aan heeft en daarna weer zelf verder gaat spelen. En ten slotte een jongen van een jaar of zeven, acht die aan het voetballen is als een klein meisje van vier à vijf jaar naar hem toe komt. Terwijl de rest van zijn groepje doorgaat met voetballen, begroet hij haar liefkozend met zijn hoofd schuin en glimlachend, en aait haar op haar hoofd. Hij speelt kort kiekeboe met haar en gaat weer verder met voetballen. Al met al zijn deze jongens niet lang met hun jongere broertje of zusje aan het spelen; van een vergelijkbare zorgtaak zoals vaker bij meisjes is gezien, is bij de jongens geen sprake.

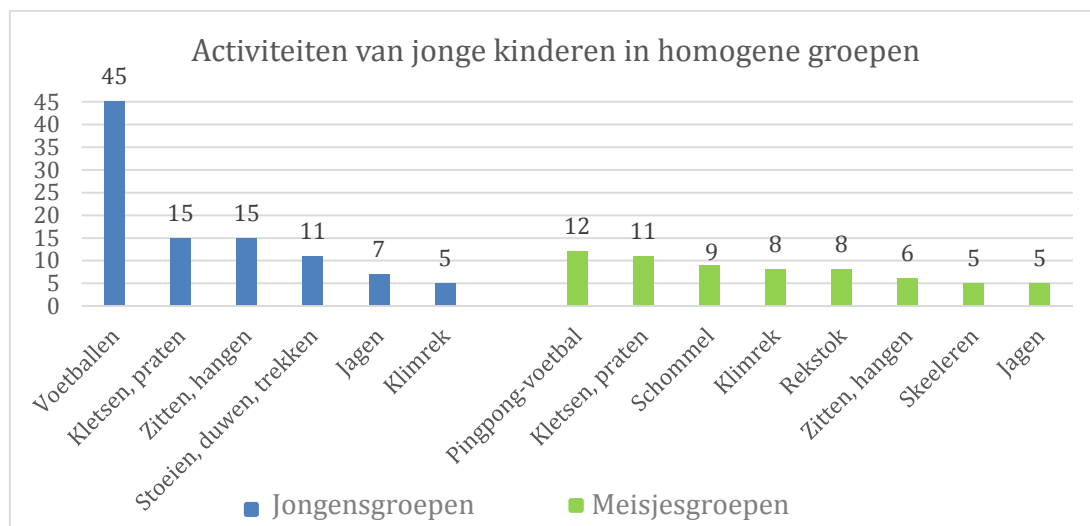
Samengevat speelt bijna de helft van alle kinderen op het plein van 4 tot en met 12 jaar in gemengde groepen, wat meer is dan op het schoolplein en overeenkomt met eerdere resultaten uit de literatuur. Ook de verdeling van de kinderen in homogene en gemengde groepen komt overeen met resultaten uit eerdergenoemde literatuur. De jongens zijn oververtegenwoordigd ten opzichte van de meisjes. In beide leeftijdsgroepen zijn jongens meer in (homogene) jongensgroepen te vinden en meisjes meer in een gemengd groepsverband. Bij de jongere kinderen heeft het grote aantal jongens tot gevolg, dat er veel jongens in homogene groepen met elkaar spelen. Voor meisjes zijn er aanzienlijk minder speelgenootjes van dezelfde leeftijd en sekse op het plein. Aangezien oudere meisjes regelmatig voor broertjes/zusjes etc. zorgen, bevinden zij zich hierdoor sneller in een gemengde groep.

4.2 Activiteiten

Deze paragraaf gaat in op de activiteiten van de kinderen op het 'Dijkplein'. Er wordt een vergelijking gemaakt van de meest voorkomende activiteiten in homogene groepen en gemengde groepen van 'jonge kinderen' tussen de 4 en 9 jaar en 'oude kinderen' van 9 tot 13 jaar.

Homogene groepen

Activiteit nummer 1 van jongens van 4-9 jaar in homogene groepen is 'voetbal'. Geen enkele keer heeft een meisje van deze leeftijdscategorie gevoetbald. Voor meisjes is 'pingpongvoetbal' de nummer-1-activiteit wanneer ze met meisjes onderling spelen. Dit is een spel waarbij met de handen een voetbal op de pingpongtafel over en weer gespeeld wordt. Dit gebeurt in kleine groepen in twee teams. In groepen vanaf ongeveer zes personen rouleren de kinderen rondom de tafel, dan speelt ieder voor zich. Wanneer de bal wordt gemist of fout gespeeld wordt, is diegene 'af'. Op nummer 2 staat zowel voor jongens als voor meisjes 'kletsen, praten'. Bij de jongens staat op een gedeelde tweede plek ook nog 'zitten, hangen'.

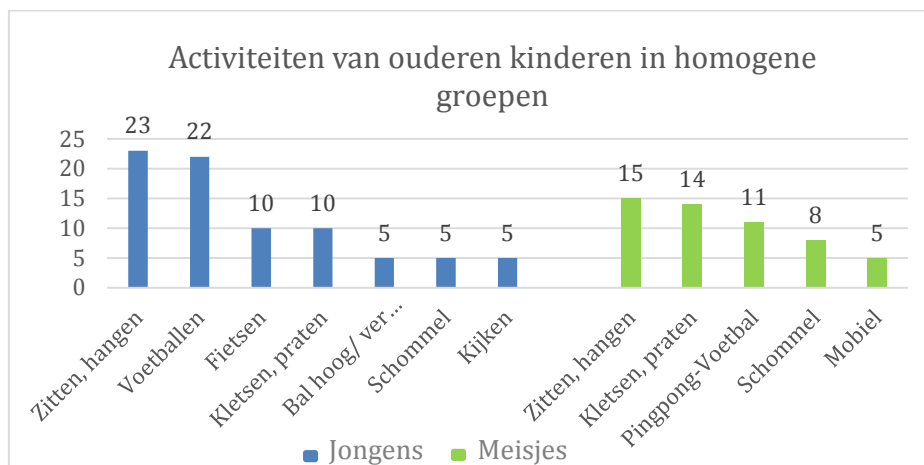
Figuur 3: Activiteiten van jonge kinderen in homogene groepen, per sekse

Activiteiten die zowel jongen als meisjes in homogene groepen doen, zijn 'jagen' en spelen op het 'klimrek'. Verschillen tussen jongens- en meisjesactiviteiten liggen bij de activiteiten 'schommel', 'rekstok' en 'skeeleren', die alleen op de lijst van meisjes voorkomen. 'Stoeien' is net als 'voetbal' een activiteit die in homogene groepen alleen jongens doen. Jongens stoeien

vaak met elkaar, waarbij het erom gaat wie de sterkste is, zoals de volgende aantekening illustreert.

“Twee jongens van zeven jaar stoeien met elkaar. De een ligt op de grond en de ander houdt hem met zijn armen op de grond terwijl hij uitdagend ook nog over het hoofd van de ander wrijft. Er is verder niemand bij, dit is stoer doen onder elkaar. Ze ‘vechten’ om wie de sterkste is. Dan loopt er een oudere jongen van zestien langs. Hij zegt lachend: ‘Hé, ga ervan af’, waarop de jongen bovenop een tikje hardhandiger en stoerder doet.”

Oudere jongens stoeien niet meer onder elkaar, zo laat de volgende figuur zien.

Figuur 4: Activiteiten oudere kinderen in homogene groepen, per sekse

Ook is onder oudere jongens ‘voetbal’ niet meer de nummer-1-activiteit. ‘Zitten en hangen’ heeft net een hogere score. Oudere jongens kletsen daarbij minder dan de jongere jongens. Terwijl jonge jongens regelmatig een plekje opzoeken om te kletsen, doen oudere jongens dit minder. De meeste zitten of hangen alleen maar, ze kijken het plein rond of zijn met hun mobieltje bezig.

Bij de meisjes van deze leeftijdsgroep staat ‘zitten, hangen’ en ‘kletsen, praten’ op nummer 1 en 2. Soms zitten ze op de schommel, een andere keer rusten ze uit op de picknicktafel van een rondje skeeleren, maar meestal gaan de oudere meisjes op een bankje zitten. Anders dan de jongens van hun leeftijd kletsen en lachen ze of doen ‘geheimzinnig’ met hun mobieltje. Hoewel de volgende paragraaf het thema houding en gedrag bespreekt, laat onderstaande

passage zien hoe zitten en kletsen bij oudere meisjes samengaat, waar bij jongens van hun leeftijd het element kletsen veel minder naar voren komt.

“Drie meisjes van elf, twaalf jaar zitten schuin tegenover mij op een bankje, gebukt over een mobieltje. De meisjes doen ‘geheimzinnig’ en schermen met hun lichaam het mobieltje en zichzelf af van de omgeving. Ineens beginnen de drie opgewonden met een hoog en hard geluid te gillen, terwijl ze nog steeds gebukt over het mobieltje hangen. Met hun houding sluiten ze zich af van de rest van de wereld en tegelijkertijd trekken ze veel aandacht met hun gegil.”

‘Pingpong-voetbal’ is naar de derde plaats gezakt, wat het spelen in homogene groepen betreft. Beide seksen van de leeftijd 9-13 hebben ‘zitten’, ‘kletsen’ en ‘schommelen’ als activiteiten die ze in homogene groepen doen. Verschillen tussen de meisjes en jongens in homogene groepen zijn te zien in de activiteiten ‘voetbal’, ‘fietsen’ en ‘bal hoog/ver schoppen’, die alleen door jongens worden gedaan, en ‘pingpong-voetbal’, dat alleen door meisjes wordt gedaan.

Analyse homogene groepen

Samenvattend zijn er een aantal activiteiten die per sekse en leeftijd verschillen. Zo zijn ‘voetbal’, ‘stoeien’, ‘fietsen’ en ‘bal hoog/ver schoppen’ activiteiten die alleen jongens met elkaar doen en ‘pingpong-voetbal’, ‘rekstok’ en ‘skeelers’ zijn activiteiten die alleen meisjes met elkaar doen. Deze resultaten bevestigen deels de huidige gedachten over typische meisjes- en jongensactiviteiten, waarbij voetbal en stoeien als typische jongensactiviteiten gelden. ‘Bal hoog/ver schoppen’ ligt in het verlengde van voetbal, met meer nadruk op competitie. Stoeien is ook een veelvoorkomende bezigheid van jongens onder elkaar en ook hier is competitie een belangrijk onderdeel. De meeste activiteiten van jongens hebben volgens Leaper (1994) en Thorne (1993) een dergelijk competitie-element, dat ze van de activiteiten van de meisjes onderscheidt. ‘Pingpong-voetbal’ is een voorbeeld van een activiteit die merendeels door meisjes wordt gespeeld en waarbij, anders dan bijvoorbeeld voetbal, het competitie-element minder sterk aanwezig is (Thorne, 1993).

Er zijn ook punten die afwijken van de huidige kennis van activiteiten van jongens en meisjes. Zo worden typische meisjesactiviteiten die in de literatuur genoemd worden, zoals 'hinkelen' of 'touwjespringen', op het Dijkplein niet gedaan. Interessant is ook dat meisjes van 4-9 jaar net als jongens van hun leeftijd jaagspelletjes met elkaar in homogene groepen doen, een activiteit die op school meer voor jongens is of in gemengde groepen wordt gedaan. Een ander punt dat met de literatuur verschilt, is het 'zitten, hangen' en 'kletsen, praten'. Dit zijn activiteiten die jongens op het Dijkplein veel doen, maar die in de literatuur een feminie en passieve connotatie hebben. Zo komt in het onderzoek van Duits (2008) naar voren dat meisjes behoefte hebben aan meer 'zitplekjes' op speelpleinen in de openbare ruimte en jongens vooral willen voetballen. Ook Thorne (1993) heeft in haar onderzoek in de schoolcontext gezien dat jongens niet met elkaar in een groepje kletsen of hangen, en dat dit een activiteit van meisjes is. Een greep uit de etnografische notities laat echter zien dat de jongens op het Dijkplein regelmatig in verschillende groepjes met elkaar zitten en kletsen. Ze zoeken verschillende plekken op het plein op, op het doel, boven op een elektriciteitshuisje en op de bankjes rondom het plein:

"Aan de overkant zitten twee groepjes van jongens op twee verschillende bankjes naast elkaar. Beide groepjes zitten met elkaar te kletsen. Groepje twee zit daarbij ook met een telefoon te spelen. Een jongen probeert de telefoon van de ander te pakken. Het andere groepje kijkt naar een groepje jongens dat bij het touw klimrek aan het voetballen is. [...] Twee jongens van de grote groep zijn boven op het elektriciteitshuisje gaan zitten. De een zit in kleermakerszit, de ander ligt half op zijn zij, ze praten met elkaar. [...] Er zitten twee jongens op het doel. De fietsen staan schuin tegen het doel aan. Ze zwaaien met hun benen en kijken het veld over."

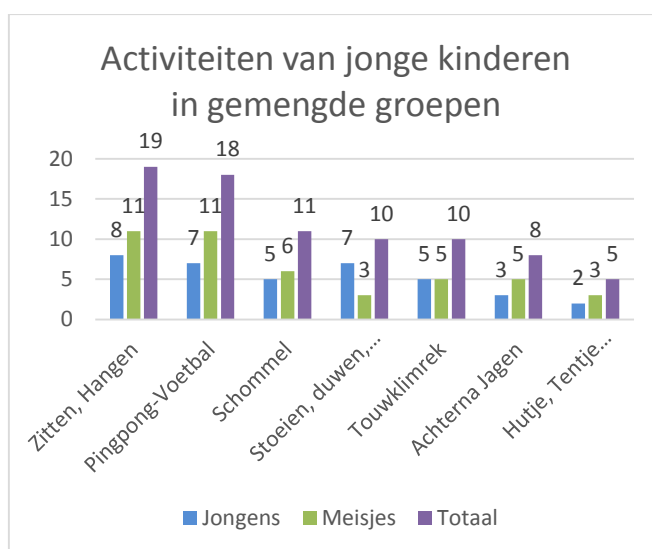
De jongens op het Dijkplein verschillen hierin niet van de meisjes. Waar ze volgens Thorne (1993) in de schoolcontext niet in groepjes kletsen, is dit op het Dijkplein een belangrijke tijdsbesteding voor meisjes én jongens in homogene groepen.

Gemengde groepen

In gemengde groepssamenstelling staat 'zitten of hangen' met 19 keer op nummer 1 van activiteiten van jonge kinderen. Onderstaand fragment is een typerend voorbeeld van hoe een dergelijke situatie/groep ontstaat:

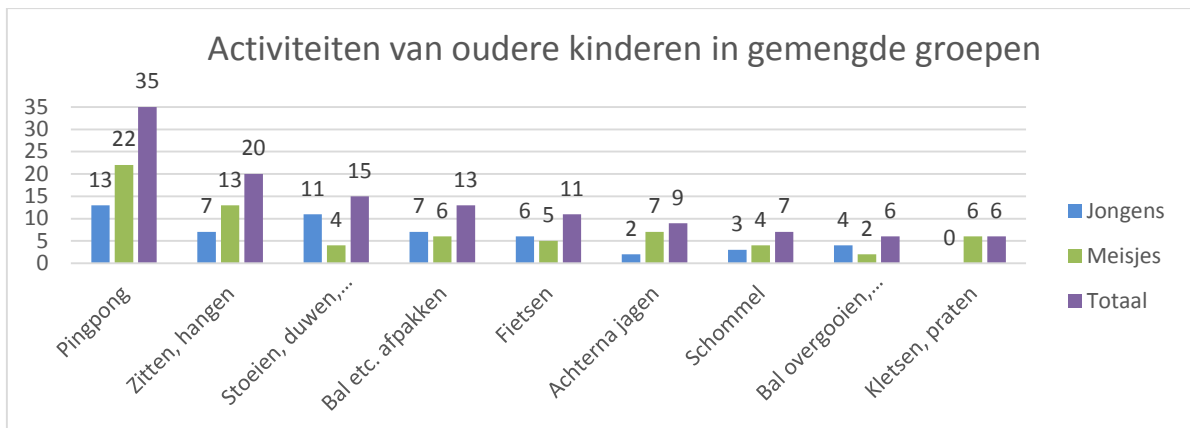
“Op de pingpongtafel zitten vier kinderen, twee meisjes en twee jongens, op een rijtje naast elkaar. Er komt een jongen aangelopen en hij groet hen met een 'boksgebaar'. Het kleinere meisje van vijf jaar wordt niet begroet. Twee oudere meisjes komen er ook bij staan. Het ene meisje zit aan het haar van het andere meisje. Twee achtjarige jongens komen op hun fiets erbij staan. Er staan in totaal nu negen kinderen bij elkaar, waarvan vier meisjes.”

Het blijft hier bij zitten, de jonge kinderen kletsen of praten niet in deze gemengde groepen. De meesten 'hangen' bij de oudere kinderen erbij of zitten in een gemengde groep met een ouder en hun broertjes en zusjes. Tijdens één situatie zat een groepje jonge kinderen van een jaar of vijf, zes in een gemengde groep bij elkaar. Ze speelden 'tentje of hutje' onder de picknicktafel. De kinderen deden verder niets bijzonders, behalve met wat stokjes en zand spelen dat onder de tafel lag. Alle andere keren zaten de jonge kinderen in een groep met oudere kinderen.

Figuur 5: Activiteiten kinderen van 4-9 jaar in gemengde groepen, per sekse

‘Pingpong-voetbal’ staat op nummer twee van de activiteiten van jonge kinderen in gemengde groepen. Meisjes zijn hierbij in de meerderheid. Jongens zijn wel in de meerderheid met ‘stoeien’, een activiteit die meisjes uitsluitend in gemengde groepen doen. De overige activiteiten ‘schommelen’, ‘jagen’, spelen op het ‘touwklimrek’ en ‘tentje spelen’, spelen jongens en meisjes in min of meer gelijke verhoudingen met elkaar.

Figuur 6: Activiteiten van kinderen van 9-13 jaar in gemengde groepen, per sekse

Oudere kinderen in gemengde groepen spelen het meest ‘pingpong-voetbal’ met elkaar. Het is de populairste activiteit die jongens en meisjes in gemengde groepen doen, waaraan bijna twee keer zoveel meisjes als jongens meedoen.

Op de tweede plaats staat ‘zitten, hangen’, wat ook meer meisjes dan jongens van 9-13 jaar in gemengde groepen doen. Dit is deels te verklaren uit de zorgtaak die de meisjes hebben, en deels komt dit doordat er vaker een paar jongens bij een groepje meisjes komen staan. Zij praten dan met de oudste meisjes uit het groepje.

Stoeien staat op de derde plaats. Oudere kinderen stoeien alleen maar in gemengde groepen (al dan niet met jongere kinderen) en dit gaat altijd gepaard met jagen. Hier is een verdeling tussen jongens en meisjes te zien, waarbij jongens meer stoeien en meisjes meer jagen. Een keer hebben jongens en meisjes zowel met elkaar als onderling gestoeid:

“Wanneer een groepje van vier jongens op het touwklimrek aan het kletsen is, rent een groepje van vier meisjes naar hen toe en daagt hen uit. Ze willen de voetbal hebben. Ze duwen en trekken zachtjes aan elkaar en doen alsof ze een bal in elkaars gezicht gooien. Na niet al te lange tijd gaan ook de

meisjes met elkaar stoeien, iets wat slecht één keer is waargenomen. Tijdens deze speelse en verre van hardhandige uitdagingen, schopt een van de jongens dan toch hard tegen een meisjes aan. Zij gooit de bal vervolgens hard en ver de lucht in. De jongen rent achter de bal aan en schopt deze vanaf de andere kant van het plein midden in de groep jongens en meisjes. Iedereen gilt. Een klein meisje dat boven in het touw klimrek zit, wordt door een paar grotere meisjes in bescherming genomen. De rest van de groep blijft beneden en de bal wordt telkens in de groep gegooid, wat gegil tot gevolg heeft. Als de bal in bezit van de meisjes is, rennen deze naar de pingpongtafel met de jongens achter hen aan. Ze gaan het bekende pingpong-voetbal spelen.”

De meeste situaties gaan echter niet verder dan elkaar op de fiets achterna jagen:

“Een meisje doet stoer op de fiets. Ze fietst hard en wordt gevolgd door een jongen op een roze fiets en een meisje op een te kleine fiets voor haar lengte. Ze fietsen telkens rondjes om het voetbalplein en fietsen elkaar achterna.”

Zoals bovenstaand voorbeeld laat zien worden fietsen en jagen vaak tegelijkertijd gedaan. Dit gebeurt in gemengde groepen in kleine groepjes van twee tot vier kinderen. Deze activiteiten staan op de vijfde en zesde plaats van activiteiten die in gemengde groepen worden gedaan.

Analyse gemengde groepen

De verschillen in leeftijd en sekse komen in gemengde groepen op een aantal punten naar voren. Ten eerste is ‘pingpong-voetbal’ een activiteit die zowel oudere als jongere kinderen regelmatig in gemengde groepen spelen, maar bij oudere kinderen explosief stijgt met een grote meerderheid van meisjes. Dit spel heeft kenmerken van de voorwaarden voor een laagdrempelig spel waar een grote diversiteit van kinderen aan mee kan doen, waardoor dit spel veel in gemengde groepen wordt gespeeld. Jongens spelen dit niet met elkaar, maar sluiten zich aan bij een groep, zoals onderstaand fragment ook laat zien.

“Om de pingpongtafel zijn vijf kinderen aan het spelen, drie meisjes en twee jongens. Er komt een jongen op een rode mountainbike aan en hij vraagt of hij mag meedoen. Een jongen van de pingpongtafel vraagt aan hem of hij dan zijn fiets mag lenen. Er komen nog een meisje en een jongetje aangelopen die ook vragen of ze

mee mogen doen. Het jongetje gooit zijn fiets neer en rent dan achter het meisje aan. “Iedereen in,” roept een van de meisjes. Het meisje gaat op de pingpongtafel zitten en roept nogmaals ‘Noël’ tegen het meisje dat rondrent. Als zij eraan komt, gaan ze met z'n allen spelen. Vijf meisjes en vier jongens. De meisjes zijn allemaal ouder dan de jongens.”

“Iedereen in!!” wordt er geroepen als een nieuw spel begint. Dan kan iedereen die wil, zich aansluiten bij het spel. Deze passage laat niet zien dat vaak hetzelfde meisje van twaalf de leidster van het spel is, iedereen erbij roept en het spel start. Zij noch de anderen hebben iemand geweigerd of uit het spel gezet. Je kan eventjes meespelen en eruit gaan wanneer je geen zin meer hebt. Of wanneer het spel al bezig is, kan je de bal pakken als deze uitgaat. Veel kinderen kennen elkaar niet of slechts één persoon uit de groep. Deze kenmerken demonstreren de mate van toegankelijkheid van het spel, wat voor een grote diversiteit van kinderen zorgt (Thorne, 1993). Dit uit zich in de mate dat dit spel in gemengde groepen wordt gespeeld en de gemiddelde groepsgrootte van zes kinderen in deze gemengde groepen. De gemiddelde groepsgrootte van de meisjes die samen spelen, is vier. Bij deze groepjes sluiten jongens zich dan aan.

Naast pingpong-voetbal doen oudere kinderen ten tweede meer uitdagende activiteiten dan jonge kinderen. Stoeien, bal afpakken, achterna jagen en fietsen (wat wordt gecombineerd met jagen) zijn alle activiteiten, die oudere kinderen meer doen en al deze activiteiten hebben een uitdagend karakter. Stoeien en jagen in gemengde groepen tegelijk gedaan, waarbij jongens meer stoeien, duwen of trekken en meisjes meer jaagspelletjes doen. Sommige meisjes steken de gendergrens over en beginnen ook met stoeien, duwen en trekken, terwijl ze dat in meisjesgroepen niet doen. Een meisje van zeven jaar is drie maal gezien in verschillende groepjes met jongens met wie ze aan het stoeien is. Onder oudere meisjes is er een keer in een groep gestoeid. Vier meisjes begonnen met jongens te stoeien en dat liep op een gegeven moment over naar stoeien met meisjes. Hetzelfde geldt voor oudere jongens die ook alleen nog maar in gemengde groepen stoeien.

Deze resultaten laten zien dat in gemengde groepen inderdaad activiteiten plaatsvinden met een laagdrempelig karakter, zoals pingpong-voetbal, maar ook dat er in gemengde groepen onder oudere kinderen meer uitdagende activiteiten zijn, waaronder stoeien en objecten van elkaar afpakken, zoals een voetbal. Meisjes stoeien alleen in gemengde groepen. Oudere jongens stoeien ook alleen in gemengde groepen. Anders dan op het schoolplein worden in gemengde groepen geen 'zoenspelletjes' tussen meisjes en jongens gedaan waarbij de seksegrenzen tussen jongens en meisjes versterkt worden. Dit heeft wellicht te maken met het feit dat de kinderen elkaar minder goed kennen dan op school het geval is.

Twee situaties die het dichtst bij een dergelijke seksestrijd kwamen, betreft de strijd tussen twee personen die elkaar goed kennen en waarbij de andere kinderen eromheen hangen. Een groepje van drie meisjes en drie jongens spelen samen met een 'springstep'. Dat is een stelt met een springveer aan de onderkant, waardoor je door de ruimte kunt springen. Het spelen gaat gepaard met plagerijen tussen de meisjes en de jongens. Ze proberen telkens in het bezit te komen van de springstep.

"Er wordt speels geduwd en achter elkaar aan gerend, totdat een van de oudere jongens tussen de jongen en het meisje komt en tussen hen op de grond spuugt. Als reactie spuugt het meisje ook op de grond en begint daarbij stoer te doen; ze maakt grotere gebaren en oefent meer kracht uit dan ze eerder deed, met als resultaat dat ze de springstep weer in haar bezit heeft. Het meisje wordt steeds baldadiger en begint met de springstep in de rondte te zwaaien."

Dit is het hoogtepunt van het gebeuren en het verhaal eindigt ermee dat de springstep kapotgaat. Twee kinderen zijn de hoofdrolspelers in het spel. Een tienjarig meisje en een jongen van ongeveer negen jaar. Zij maken het felst ruzie om de springstep. Het blijken later broer en zus te zijn, Noël en Gregory. De andere kinderen scharen zich om hen heen en kiezen partij voor eigen sekse door letterlijk aan die kant te gaan staan, maar participeren minder fanatiek in de plagerijen. Met name de jongere kinderen kijken meer dan dat ze meedoen, de oudere kinderen helpen de hoofdrolspelers.

Het eerste dat opvalt, is dat een spel van het ene op het andere moment in een rivaliteit tussen twee seksegroepen kan veranderen. Het draait erom de springstep in bezit te hebben en in het bezit komen ervan wordt een overwinning voor degenen die bij dezelfde sekse horen.

Een tweede punt is de duidelijke scheiding van de leeftijden in het spel. Degenen die met de plagerijen meedoen zijn de kinderen van negen jaar en ouder, de jongere kinderen hangen om de groep heen en kijken naar de oudere kinderen, maar participeren niet. Daarnaast vervelen de jongere kinderen zich al snel en gaan weer elders op het plein spelen.

Ten slotte is het meest opvallende punt dat juist de twee kinderen die het felst ruzie maken, vechten en het fanatiekst zijn, oftewel de hoofdrol hebben in deze situatie, degenen zijn die een familiale band met elkaar hebben. De springstep is van één van hen of van hen beiden. Het om beurten spelen ontaardt al snel in een strijd tussen de seksen. Noël doet eerst stoer tegen haar broertje Gregory, via hem kan ze uiteindelijk ook contact maken met de vriendjes van haar broertje. Pas als een van hen tussen haar en haar broertje komt en dus indirect ook contact met haar maakt, is de weg voor haar geopend om daarop in te gaan. En dat doet ze ook, ze wordt nóg fanatieker.

De band en het contact tussen de kinderen vormt de rode draad in de mate van het plagen en strijden met elkaar en met name met de andere sekse. Mensen die elkaar niet goed kennen, kunnen elkaar ook moeilijker inschatten, waardoor de reacties van de ander minder voorspelbaar zijn. Van alle observaties zijn er twee momenten van een plagerij tussen meisjes en jongens en de twee seksen tegen elkaar streden. In beide gevallen kennen een paar kinderen uit de groep elkaar goed en de anderen scharen zich eromheen, maar participeren minder fanatiek. Het contrast tussen het contact van bijvoorbeeld Noël en Gregory en de andere kinderen zit in de band die ze met elkaar hebben. Ze kennen elkaar goed, kunnen elkaar inschatten, sterker nog, ze zijn waarschijnlijk van huis uit 'gewend' om met elkaar te ruziën. Verschil met buiten is dat er andere 'onbekenden' meedoen en er vanuit de ruzie tussen broer en zus een scheiding tussen twee groepen op basis van sekse ontstaat. Anders dan op school kennen deze kinderen elkaar minder goed en blijft er een zekere afstand tussen deze jongens en meisjes.

Verschil homogene en gemengde groepen

In homogene groepen zijn de verschillen tussen jongens en meisjes wel aanwezig, ook per leeftijd is er verschil te zien, maar ze zijn minder extreem dan op het schoolplein. Ten eerste zijn er meerdere activiteiten die zowel jongens als meisjes doen. Ten tweede worden zogenaamde jongens- of meisjesactiviteiten op het Dijkplein ook door de andere sekse gedaan. In gemengde groepen is het grootste verschil zichtbaar in de leeftijd. Oudere kinderen doen niet alleen meer activiteiten, hun activiteiten hebben ook vaker een uitdagend karakter dan de activiteiten van de jongere kinderen.

Bij zowel oudere als jongere kinderen wordt gezien dat de populairste activiteit van jongens (voetbal) merendeels in jongensgroepen wordt gedaan en de populairste activiteit (pingpongvoetbal) van de meisjes het meest in gemengde groepen wordt gespeeld. Het pingpongvoetbal spel is populair bij zowel oudere als jonge kinderen, maar wordt onder oudere kinderen het meest gespeeld. Jongens spelen dit spel uitsluitend in gemengde groepen. In de observaties komt vaak naar voren dat de jongens niet uit zichzelf met jongens pingpongvoetbal spelen, maar zich altijd aansluiten bij een groepje dat al speelt.

Analyseverschil in groepen

Een patroon dat zich zowel bij zowel jonge als bij oudere kinderen voordoet, is dat kinderen in gemengde groepen activiteiten doen die minder tot zelden in homogene groepen worden gedaan. Zo stoeien meisjes nooit in homogene groepen, maar zijn zij in gemengde groepen wel vaker stoeiend met anderen gezien. Jongens spelen nooit pingpongvoetbal met elkaar, maar wel in gemengde groepen. Dat kinderen in gemengde groepen andere activiteiten doen dan in homogene groepen wijst op een verband tussen de groepssekse en de aard van de activiteiten. De gendergrens bij activiteiten in homogene groepen vervaagt wanneer jongens en meisjes met elkaar gaan spelen.

Ten tweede is deze grens minder expliciet aanwezig dan op school. De kinderen op het Dijkplein hebben minder typische genderactiviteiten dan de onderzoeken op het speelplein op school uitwijzen. Jongens voetballen, wat als 'typisch' jongensachtig gezien wordt, maar de

meisjes op het Dijkplein hebben behalve zitten kletsen geen typische meisjesactiviteiten die in onderzoeken in de schoolcontext worden genoemd. Daarbij is zitten en kletsen juist iets wat tevens onder jongens op het speelplein is geobserveerd, in tegenstelling tot wat gebruikelijk is binnen de schoolcontext. De tegenstelling tussen jongens- en meisjesactiviteiten op het Dijkplein is dan ook minder groot dan onderzoek in de schoolcontext doet vermoeden.

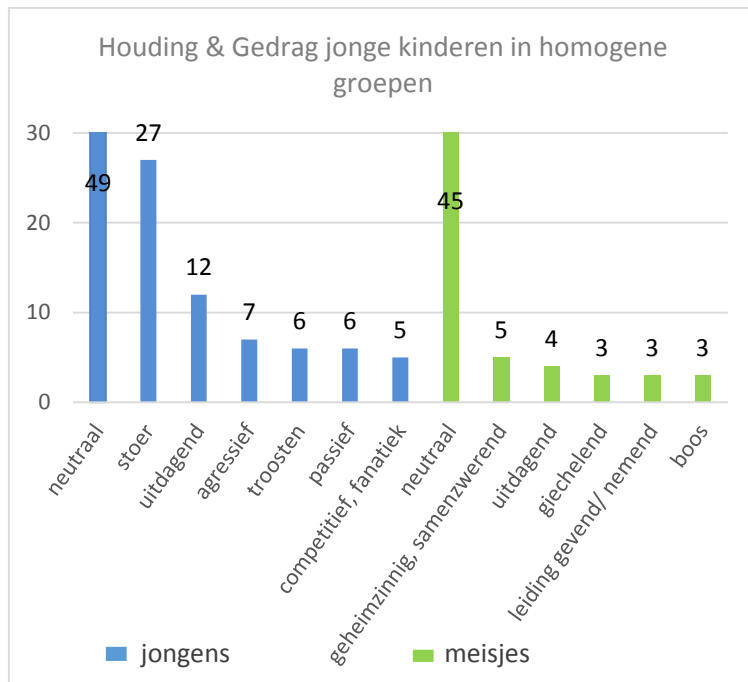
Een derde patroon betreft de leeftijd van kinderen. Onder oudere kinderen worden niet alleen meer activiteiten met een uitdagend karakter gedaan (stoeien, iets afpakken van elkaar of jagen), deze activiteiten doen oudere kinderen tevens uitsluitend in gemengde groepen. Zo is er onder de oudere jongens geen enkele keer binnen een homogene groep gestoeid, iets wat jonge jongens wel doen. Oudere jongens stoeien alleen nog met elkaar wanneer er ook meisjes in de groep zijn. Deze trend is ook bij meisjes met andere uitdagende activiteiten te zien. Jonge meisjes stoeien alleen in gemengde groepen en oudere meisjes jagen alleen in gemengde groepen. Anders dan bij pingpong-voetbal markeren en bepalen oudere kinderen de gendergrenzen middels uitdagende activiteiten die ze alleen in gemengde groepen doen.

4.3 Houding en gedrag

In deze paragraaf bekijken we de houdingen en gedragingen van kinderen in homogene en gemengde groepen. De resultaten vertellen over de verschillen en overeenkomsten tussen kinderen van verschillende leeftijden en de sekseverschillen. Daarnaast geven deze gegevens inhoud aan de sociale regels van de kinderen en de interacties die ze in verschillende groepen hebben.

Homogene groepen

Jonge kinderen die zich in een homogene groep bevinden, gedragen zich voornamelijk 'neutraal'. Jongens van 4-9 jaar vertonen een grotere verscheidenheid van houdingen en gedragingen dan meisjes van hun leeftijd.

Figuur 7: Houding & Gedrag kinderen 4-9 jaar in jongens- en meisjesgroepen

Opvallend zijn de twee uitschieters van ‘uitdagende’ en ‘stoere’ houdingen bij de jonge jongens in homogene groepen. Stoer gedrag wordt vaak tijdens het stoeien gezien, maar ook tijdens het voetbal:

“Vier jongens lopen naar voetbalplein om te gaan voetballen. Drie zijn van dezelfde leeftijd, zeven jaar, en een die beduidend groter is schat ik op negen jaar. De grootste jongen van het groepje, de jongen van 9, neemt meteen de leiding. Hij schopt de bal direct in het doel en neemt een stoere houding aan. Hij houdt zijn armen wijd open en knikt omhoog. Zijn gezichtsuitdrukking en houding lijken te willen laten zien: ‘Ja kijk, dat heb ik gedaan.’”

Andere keren doen jongens stoer terwijl ze met elkaar zijn, en soms spugen ze stoer op de grond. De fiets is ook een populair object om stoer mee te doen:

“Er rijden twee jongens van 7 jaar op één fiets over het plein, één staat achter op de fiets op twee speciale voetsteunen. Even later rijdt hij weer alleen. Een derde jongen van 8 vraagt: ‘Doe ’es een slip.’ De jongen rijdt voorbij en zegt: ‘Nee.’ De ander reageert: ‘Kan je niet.’ De jongen op de fiets zegt niets, maar doet wel een slip. Vervolgens rijdt hij zonder wat te zeggen of om te kijken verder en de ander reageert er ook niet op.”

Ook lopen kan er 'stoer' aan toe gaan wanneer jongens met hun armen zwaaiend en capuchon over hun hoofd over het plein lopen. Kleine kinderen doen de ouderen na, zoals twee jongetjes van 5 en 6 jaar die met hun handen in hun zakker het plein rond slenteren. Al met al hebben de stoere houdingen van jongens onder elkaar verschillende uitingsvormen.

Uitdagend gedrag of een uitdagende houding is speelser van karakter en komt voor op allerlei momenten en situaties. Zo kan een kleine uitdaging de aanleiding voor een jaagspelletje zijn:

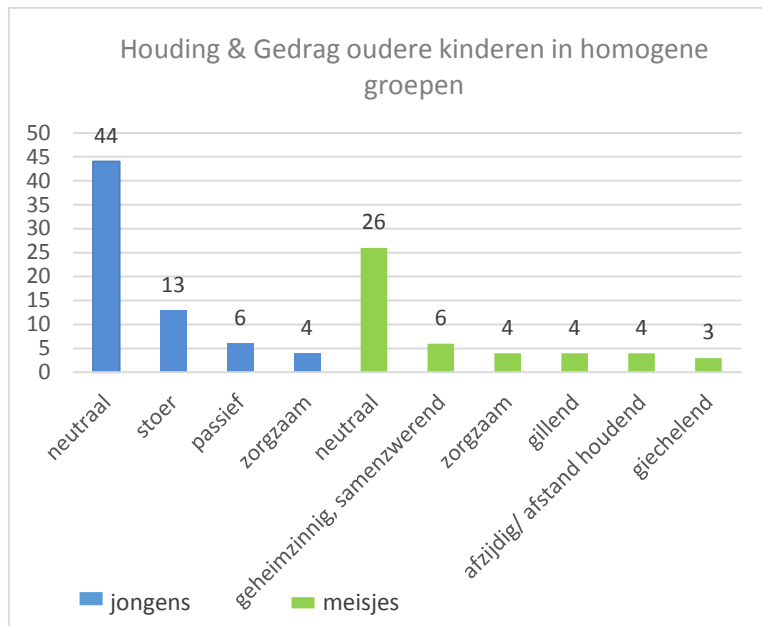
“Een jongetje van zeven schopt een leeg chipszakje in de richting van een ander jongetje. Deze gaat de uitdaging aan en zegt: 'Ik ga je pakken, ik ga je pakken!' Ze hebben kort oogcontact en dan rent het jongetje van zeven weg met de ander erachteraan.”

Voor anderen lijkt er geen aanleiding nodig te zijn. Zo vielen twee jongens tijdens de observaties op, omdat ze op ieder willekeurig moment weer op de grond lagen, zoals tijdens het pingpong-voetballen.

“Tijdens een pingpong-voetbalspel stoeien twee jongens (acht jaar) met elkaar. De groep is relatief groot en er zit daarom tijd tussen de beurten van de kinderen. Tussen de beurten door zijn de twee niet met het spel bezig, maar met de ander uit te dagen en te duwen of te trekken. Wanneer de één wint wordt 'de verliezer' uitgedaagd met een overwinningskreet ('Aha!') en soms een middelvinger. Hierop volgt (natuurlijk) een nieuwe stoeironde.”

Bij de meisjes is geen vergelijkbare piek in gedrag te zien, al doen ook zij uitdagend tijdens jaagspelletjes met elkaar.

Kinderen van 9-13 jaar zijn net als de jonge kinderen meestal neutraal in hun houding en gedrag in homogene groepen. Ook onder oudere kinderen vertonen meisjes geen uitgesproken houdingen anders dan neutraal. Wel hebben oudere meisjes meer verschillende gedragingen en houdingen dan jongens van hun leeftijd, wat bij jongere kinderen juist andersom is. Tijdens het zitten en kletsen hebben ze een grote variatie aan houdingen en gedragingen, van gillen tot giechelen en van geheimzinnig en samenzwerend kletsen tot zorgzaam een kind op schoot nemen.

Figuur 8: Houding & Gedrag kinderen 9-13 jaar in jongens- en meisjesgroepen

Oudere jongens doen in homogene groepen naast neutraal ook vaak stoer. Opmerkelijk is dat oudere jongens niet meer, zoals bij jonge jongens wel het geval is, uitdagend doen onder elkaar.

Analyse homogene groepen

Samenvattend zijn in homogene groepen de meeste kinderen neutraal in hun hun houding en gedrag. Zodoende uiten ze merendeels noch typisch noch atypisch gendergedrag, zoals ook Thorne (1993) in haar onderzoek aangeeft. Onder jonge kinderen vertonen jongens het meest afwijkende gedrag, namelijk stoer en uitdagend gedrag. Deze houdingen en gedragingen komen naar voren in jaag- en stoeispelletjes en hebben competitieve kenmerken. Afgezien van de veelal neutrale houdingen komen de stoere en uitdagende houdingen dan ook overeen met de kenmerken van 'jongensachtig' gedrag zoals onderzoekers als onder anderen Leaper (1994) en Maccoby (1990) ze benoemen.

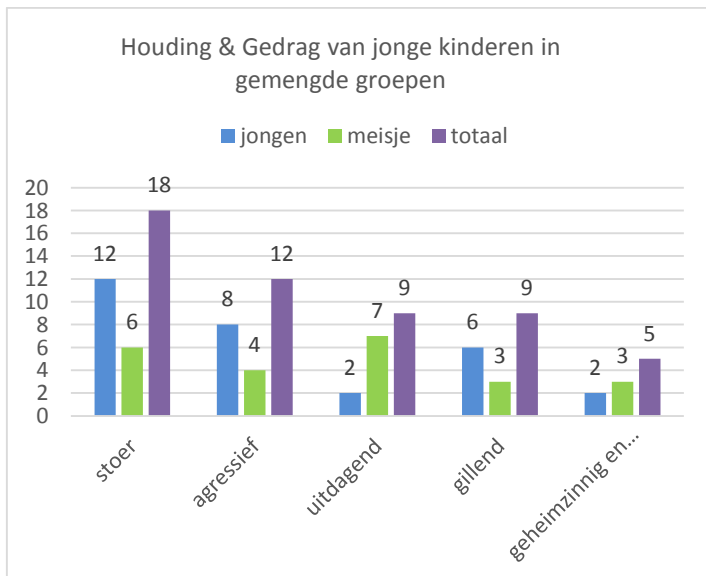
Oudere kinderen vertonen ook merendeels neutraal gedrag in homogene groepen. Wel zijn er twee opvallende verschillen ten opzichte van hun jongere seksegenootjes. Ten eerste vertonen oudere meisjes meer verschillende gedragingen dan de jongere meisjes. Dit gebeurt tijdens het zitten en kletsen, een 'typische meisjesactiviteit'. Met houdingen en gedragingen als 'gillen', 'giechelen', 'geheimzinnig en samenzwierend' doen, wordt de gendergrens van

deze meisjes versterkt en zelfs afgebakend met de 'geheimzinnige en samenzwerende' houding waarbij de meisjes voorovergebogen in een groepje naar elkaar, zich in feite fysiek afscheiden van de buitenwereld. Ten tweede is ook bij oudere jongens opvallend dat hun gedrag anders is ten opzichte van jongere jongens. Het uitdagende gedrag vertonen oudere jongens niet meer onder elkaar. Alleen stoer gedrag komt vaak voor, al is ook dit een vermindering ten opzichte van jonge jongens. Dit is te verklaren uit het feit dat oudere jongens niet meer stoeien in homogene groepen, waar stoer en uitdagend gedrag het meest mee samenvalt.

Al met al zijn er zeker verschillen in houdingen en gedragingen tussen jongens en meisjes zoals onder andere Maccoby (1990) en Leaper (1994) aangeven en ook per leeftijdsgroep zijn er veranderingen zichtbaar. Toch moet niet worden voorbijgegaan aan de neutrale houdingen van jongens en meisjes in homogene groepen. Deze komen in homogene groepen op het Dijkplein meer voor dan de gendertypische houdingen en gedragingen.

Gemengde groepen

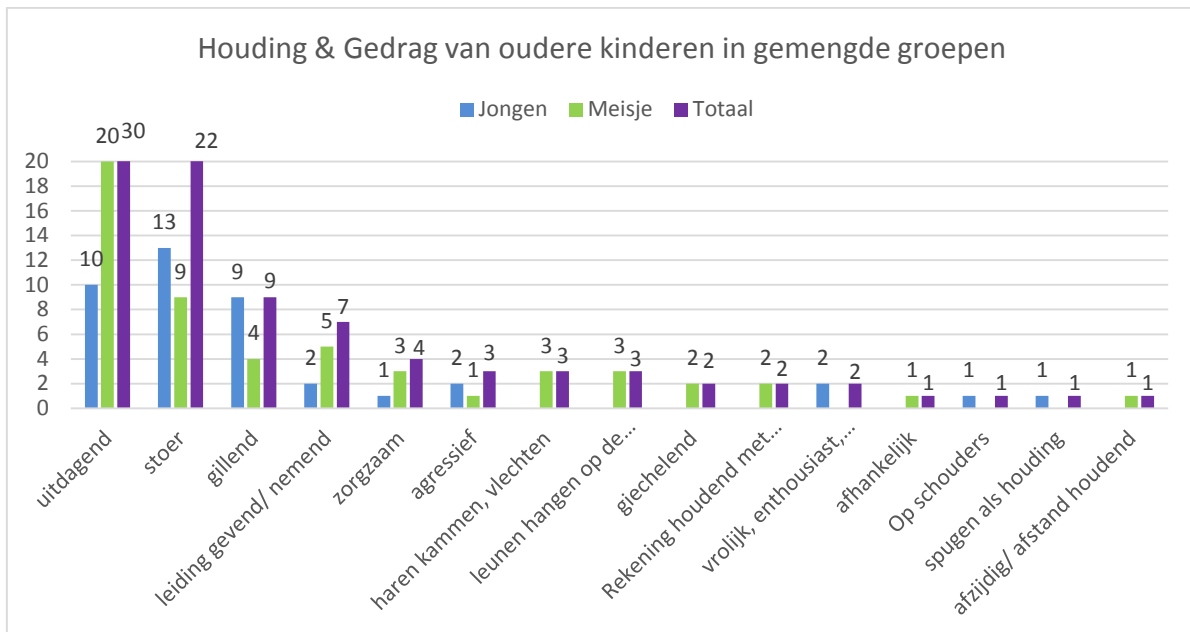
De houdingen van jonge jongens en meisjes in gemengde groepen zijn in verhouding tot die in homogene groepen minder vaak neutraal, al blijft dit de meest voorkomende houding. De cijfers van de neutrale houding zijn in de grafiek achterwege gelaten, om de leesbaarheid en de verhouding tussen de overige houdingen en gedragingen te verbeteren. Een stijging is met name te zien in 'uitdagend', 'stoer' en 'agressief' gedrag.

Figuur 9: : Houding & Gedrag kinderen 4-9 jaar in gemengde groepen (Neutraal: 34 Jongens en 29 meisjes.)

De stoere, agressieve en uitdagende houdingen nemen bij meisjes explosief toe wanneer ze in gemengde groepen zijn. Bij de jongens is het omgekeerde het geval. Jongens van 4-9 jaar zijn in gemengde groepen vaker 'neutraal' en minder 'uitdagend' en 'stoer' dan in homogene groepen. In gemengde groepen is dus een verlaging van uitdagend gedrag bij jongens en de verhoging van deze houdingen bij meisjes te zien. Dit wijst erop dat jongens en meisjes hun gedrag aanpassen aan de groepsseks.

Beide seksen zijn vaker agressief in gemengde groepen. Dat jongens en meisjes in gemengde groepen in hun gedrag meer overeenkomen, wijst er onder andere op dat jongens en meisjes in gemengde groepen zich aan de andere sekse (proberen) aan te passen. De agressiviteit die erbij komt kijken laat zien dat dit ook gepaard gaat met frustratie (Leaper, 1994). Dit betekent dat de gendergrenzen in het gedrag van zowel jongens als meisjes in gemengde groepen opgerekt worden.

Figuur 10: Houding & Gedrag van kinderen van 9-13 jaar in gemengde groepen (Neutraal:25 jongens en 16 meisjes)

Waar de oudere jongens en meisjes in een homogene groep beiden slechts één keer uitdagend waren, is dit in een gemengde groep twintig keer bij meisjes en tien keer bij jongens. Anders dan bij de jongere kinderen, zijn de jongens wel uitdagend en stoer in een gemengde groep. Dit is ook een verandering ten opzichte van het gedrag van oudere jongens in homogene groepen, waar ze geen enkele keer uitdagend doen. Het hogere aantal uitdagende houdingen en gedragingen van meisjes ten opzichte van jongens is deels te verklaren uit de meerderheid die de meisjes in gemengde groepen vormen en deels uit het feit dat oudere jongens ook in homogene groepen niet uitdagend zijn.

Bij meisjes in een gemengde groep is ook een piek in stoer gedrag te zien. Terwijl in homogene meisjesgroepen slechts één keer een ouder meisje stoer doet, is dit in gemengde groepen negen keer geobserveerd bij oudere meisjes. Ook het 'haren vlechten of kammen' en het leunen op elkaar zijn gedragingen die alleen oudere meisjes in gemengde groepen vertonen. Het leunen en hangen op elkaar is een equivalent voor het stoer-passieve gedrag van oudere jongens. Het haren kammen heeft een genderversterkend karakter, omdat dit specifiek alleen meisjes doen en het een sterk vrouwelijke connotatie heeft.

Analyse gemengde groepen

Samenvattend is in gemengde groepen het merendeel van de houdingen en gedragingen van kinderen neutraal. Daarnaast zijn er pieken in uitdagend en stoer gedrag te zien. Zowel onder jonge als onder oudere kinderen doen meisjes in gemengde groepen vaker uitdagend dan jongens. Jongens doen daarentegen weer vaker stoer dan meisjes. Dat jongens in gemengde groepen eerder stoer gedrag dan uitdagend gedrag vertonen, komt doordat stoer gedrag gepaard gaat met stoeien, wat meer jongens dan meisjes in gemengde groepen doen. Uitdagend gedrag gaat vaak gepaard met jagen, dat doen juist meer de meisjes in gemengde groepen.

Per leeftijdsgroep is er ook verschil in houdingen en gedragingen van kinderen. De verschillen tussen jongens en meisjes zijn het kleinst bij oudere kinderen. Onder de oudere kinderen vertonen meisjes meer variëteit aan gedragingen en houdingen dan hun mannelijke leeftijdsgenoten, terwijl bij de jongere kinderen het tegenovergestelde het geval is.

Verskil homogene en gemengde groepen

Samenvattend is zowel in homogene als in gemengde groepen het merendeel van de houdingen en gedragingen van kinderen neutraal. Wel is het aantal neutrale houdingen in gemengde groepen minder dan in homogene groepen. Naast neutraal gedrag komt stoer en uitdagend gedrag het meest voor. Onderstaande tabel laat duidelijk het verschil zien in stoer en uitdagend gedrag van jongens en meisjes in homogene en gemengde groepen. Ook het verschil in leeftijd komt duidelijk naar voren.

	Stoer		Uitdagend	
	Jongen	Meisje	Jongen	Meisje
<i>Homogeen</i>				
Jong	27	0	12	4
Oud	13	0	0	0
<i>Gemengd</i>				
Jong	12	6	2	7
Oud	13	9	10	20

Figuur 11: Stoer en uitdagend gedrag per groep, verdeeld naar leeftijd en sekse

Analyseverschil in groepen

De sterke afname van uitdagend en stoer gedrag bij jongens in homogene groepen en de toename van deze houding bij meisjes in gemengde groepen is opvallend. Bij jonge kinderen is dit is te verklaren vanuit het feit dat jonge jongens in gemengde groepen minder stoeien en jagen. Aangezien deze activiteiten in gemengde groepen gepaard gaan met stoer en uitdagend gedrag, is het gevolg dat ze ook minder stoer en uitdagend gedrag in gemengde groepen vertonen. Te zien is ook dat in gemengde groepen jonge jongens meestal niet fysiek met een meisje stoeien, maar wel met andere jongens. De volgende situatie is hier een goed voorbeeld van:

“Het meisje van zeven, geheel in het roze gekleed, is een aantal jongens op een baldadige, net wat te agressieve manier aan het uitdagen. Ze heeft een grote mond, schreeuwt hard en ze is nu aan het slaan met een zakdoek. De vijf jongens worden nu ook een beetje baldadig onder elkaar. Tegen het meisje zelf reageren ze verdedigend, maar ze betrekken haar niet in hun eigen ‘gevecht’, dat om een bal draait.”

In homogene groepen stoeien jonge jongens vaak met elkaar en ‘vechten’ om wie de sterkste is en ook hun uitdagende gedrag gaat om het uitlokken van een jaag- of stoeispielletje. Dit verandert niet als ze in gemengde groepen zijn, maar de tegenspeler blijft van hun eigen sekse. Jonge jongens stoeien zelden met meisjes op dezelfde wijze als ze met hun eigen sekse stoeien. Het stoeien en het stoere en uitdagende gedrag dat daarbij komt kijken wordt weleens met meisjes in de groep vertoond, maar de competitie blijft vooral op de eigen sekse gericht. In meisjesgroepen wordt er nooit gestoeid, wel komt het voor dat meisjes in gemengde groepen hun genderrol verlaten en mee willen stoeien.

Bij oudere kinderen gaat deze verklaring niet op, omdat oudere jongen in homogene groepen niet stoeien, noch elkaar uitdagen. Het stoere gedrag van oudere jongens blijft per samenstelling van de groep waarin ze zich bevinden gelijk. Dat geldt niet voor het uitdagende gedrag, waarvan een sterke toename te zien is bij zowel jongens als meisjes.

5. Conclusie

In dit onderzoek heeft centraal gestaan wat de rol is van gender in de speeldynamiek in verschillende seksegroepen. Middels een onderzoeksopzet van kwalitatieve observaties die gecodeerd zijn tot kwantitatieve data, is een analyse gemaakt van de rol van gender in de speeldynamiek van kinderen. Door op een openbaar speelplein zowel kinderen in homogene groepen als in gemengde groepen te observeren, voorziet dit onderzoek in een lacune in de huidige literatuur over genderprocessen in de speeldynamiek van kinderen. Die literatuur richt zich namelijk vooral op homogene groepen op het schoolplein.

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt: *In hoeverre verschillen genderuitingen van kinderen in homogene groepen en gemengde groepen op speelplein Dijkplein?*

Ter beantwoording van deze hoofdvraag worden per paragraaf de belangrijkste uitkomsten in dit onderzoek besproken.

De groepen op het Dijkplein

Ten eerste is van alle kinderen van 4 tot en met 12 jaar op het Dijkplein, het percentage kinderen dat in gemengde groepen speelt is 49. Van alle kinderen die ofwel in homogene, ofwel in gemengde groepen spelen, is het percentage dat in gemengde groepen speelt 39 bij jonge kinderen en 47 bij oudere kinderen. Dit betekent dat op het openbare speelplein Dijkplein inderdaad, zoals onderzoeken over seksescheiding uitwijzen, in de openbare ruimte relatief veel gemengde groepen worden gevormd (Ellis et al., 1981; Karsten 2000, 2003; Pellegrini & Smith, 1998). Ten tweede spelen meisjes meer in gemengde groepen en jongens meer in homogene groepen, wat overeenkomt met de resultaten uit studies naar seksescheiding bij activiteiten op schoolpleinen (Pellegrini & Smith, 1998; Thorne, 1993).

Het gegeven dat jongens meer in homogene groepen spelen is bij jonge kinderen te verklaren uit het feit dat er een ruime meerderheid van jongens in de leeftijdscategorie 4 tot en met 8 jaar is, die veelal met elkaar aan het voetballen zijn. Hoewel jonge kinderen minder geneigd zijn zich naar sekse te scheiden, spelen jongens van jongere leeftijd wel veel met elkaar in homogene groepen. Aangezien jonge jongens in een overgrote meerderheid ten opzichte van

de meisjes van hun leeftijd zijn, is er voor hen vaak wel een speelgenoot van dezelfde leeftijd en sekse te vinden. Voor de meisjes van deze leeftijd is het lastiger een speelgenootje van dezelfde leeftijd en sekse te vinden. Behalve dat er minder meisjes van hun leeftijd op het plein zijn, sluiten meisjes zich zelden aan bij het voetbal van de jongens.

Bij oudere kinderen, waar het aantal jongens en meisjes bijna gelijk is, speelt een andere factor een rol waarom meisjes veel in gemengde groepen spelen. Oudere meisjes hebben vaker een zorgtaak voor zowel jongens als meisjes, waardoor ze vaker in een gemengde groep spelen dan jongens (Karsten, 2003). Dit is ook het geval op het Dijkplein. Jongens hebben geen vergelijkbare rol voor meisjes, noch voor jongens.

Activiteiten in homogene en gemengde groepen

Voetbal is, naast het stoeien van jonge jongens, de enige gendertypische activiteit die overeenkomt met de resultaten en theorieën uit onderzoek naar genderverschillen tussen jongens en meisjes. Meisjes hebben geen vergelijkbare activiteit die ze in homogene groepen op dezelfde schaal als de jongens doen. Activiteiten als touwtjespringen en hinkelen, die op het schoolplein meisjesactiviteiten zijn (Thorne, 1993), doen meisjes op het Dijkplein niet. Daarnaast zijn er activiteiten, zoals kletsen en in groepjes met elkaar zitten, die in de context van school meisjesactiviteiten zijn en een vrouwelijke connotatie hebben, maar op het Dijkplein door beide seksen worden gedaan.

In gemengde groepen is pingpong-voetbal de populairste activiteit van jongens en meisjes. Bijna twee keer zoveel meisjes als jongens spelen dit spel. Hierbij sluiten de jongens zich bij de meisjes aan, maar spelen dit nooit in homogene groepen. Dit spel heeft namelijk, in tegenstelling tot bijvoorbeeld voetbal, een lagere drempel om mee te doen (Thorne, 1993). Zo kan iedereen meedoen, omdat dit spel niet moeilijk is en een open einde heeft, en ook op individueel initiatief wordt niemand geweigerd (ibidem). Dit uit zich in de mate waarin dit spel in gemengde groepen wordt gespeeld en in een hogere gemiddelde groepsgrootte van deze gemengde groepen. Dit onderzoek suggereert dat een drempel om mee te spelen verband houdt met de vorming van gemengde groepen.

Per leeftijdscategorie valt op dat oudere kinderen meer uitdagende activiteiten doen dan jonge kinderen. Stoeien, bal afpakken, achterna jagen en fietsen (wat wordt gecombineerd met jagen) zijn allemaal activiteiten, die oudere kinderen meer doen en al deze activiteiten hebben een uitdagend karakter. Stoeien en jagen worden in gemengde groepen tegelijk gedaan, waarbij jongens meer stoeien, duwen of trekken en meisjes meer jaagspelletjes doen. Toch doen kinderen geen zoenspelletjes en is er slechts twee keer een situatie geweest waarin jongens en meisjes een 'sekestrijd' hadden, waarin de grenzen tussen de seksen werden versterkt.

De band en het contact tussen de kinderen vormen de rode draad in de mate van het plagen en strijden met elkaar en met name met de andere sekse. In beide gevallen kennen een paar kinderen uit de groep elkaar goed en de anderen scharen zich eromheen, maar participeren minder fanatiek. De kinderen die elkaar niet goed kennen, kunnen elkaar moeilijker inschatten, waardoor de reacties van de ander minder voorspelbaar zijn (Blokland, 2009; Karsten, 2003). Zodoende is het voor hen 'risicovoller' om vol in contact met andere kinderen te komen, laat staan andere kinderen van de andere sekse.

Houding en gedrag in homogene en gemengde groepen

Wat de houding en het gedrag betreft, zijn zowel in homogene als in gemengde groepen de meeste kinderen neutraal in hun houding en gedrag. Dit betekent dat merendeels noch typisch noch atypisch gendergedrag waarneembaar is, zoals ook Thorne (1993) in haar onderzoek aangeeft.

Het opvallendste verschil in houding en gedrag van kinderen in gemengde groepen ten opzichte van homogene groepen is de drastische verlaging van uitdagend en stoer gedrag bij jongens en de verhoging van deze houding bij meisjes is. Hun gedrag komt het meest overeen in gemengde groepen, hetgeen erop wijst dat jongens en meisjes hun gedrag aanpassen aan de groepssekse en de gendergrenzen oversteken en deze verruimen. Daarnaast worden de gendergrenzen tussen jongens en meisje versterkt door de uitdagende activiteiten bij oudere kinderen, die gepaard gaan met uitdagend en stoer gedrag. Zo passen jongens en meisjes hun (gender)gedrag strategisch aan wanneer de groepssamenstelling verandert en zo blijkt ook uit

dit onderzoek dat de omgeving, de setting en context belangrijke elementen zijn voor het (gender)gedrag dat mensen en kinderen uiteten (Karsten, 1998; Messner, 2000; Thorne, 1993).

Onder jonge kinderen vertonen jongens het meest afwijkende gedrag, namelijk stoer en uitdagend gedrag. Deze houdingen en gedragingen komen naar voren in jaag- en stoeispelletjes en hebben competitieve kenmerken. Afgezien van de veelal neutrale houdingen komen de stoere en uitdagende houdingen dan ook overeen met de kenmerken van 'jongensachtig' gedrag zoals onderzoekers als Leaper (1994) en Maccoby (1990) ze benoemen.

Oudere kinderen hebben twee opvallende verschillen ten opzichte van hun jongere seksegenootjes. Ten eerste vertonen oudere meisjes meer verschillende gedragingen dan de jongere meisjes. Dit gebeurt tijdens het zitten en kletsen, een 'typische meisjesactiviteit'. Met houdingen en gedragingen als 'gillen', 'giechelen', 'geheimzinnig en samenzwerend' doen, wordt de gendergrens van deze meisjes versterkt en zelfs afgebakend met de 'geheimzinnige en samenzwerende' houding, waarbij de meisjes, voorovergebogen in een groepje naar elkaar, zich in feite fysiek afscheiden van de buitenwereld. Ten tweede hebben oudere jongens geen uitdagend gedrag in homogene groepen en is hun stoere gedrag verminderd ten opzichte van hun jongere seksegenoten. Dit komt doordat oudere jongens niet meer stoeien in homogene groepen, waar stoer en uitdagend gedrag het meest mee samenvalt.

Verschillen in genderuitingen van kinderen

Kortom, als antwoord op de hoofdvraag van dit onderzoek: "*In hoeverre verschillen genderuitingen van kinderen in homogene groepen en gemengde groepen op speelplein Dijkplein?*", luidt de conclusie als volgt. Op het openbaar speelplein 'Dijkplein' kenmerken de meeste activiteiten en houdingen en gedragingen zich door neutraliteit en veel activiteiten die zowel jongens als meisjes doen. Oftewel, er wordt *minder extreem gendergedrag* vertoond en er worden *minder genderspecifieke activiteiten* gedaan dan de onderzoeken in de schoolcontext laten zien. Ten tweede komen de activiteiten en de houdingen en gedragingen van jongens en meisjes *in gemengde groepen het meest overeen* en gedragen kinderen zich

minder naar hun 'seks'. Ten derde zijn zowel de activiteiten als de houdingen en gedragingen van kinderen *in gemengde groepen, meer uitdagend van karakter dan in homogene groepen*.

In breder sociologisch perspectief

Wie naar een speelgoedwinkel gaat, ziet meteen de grote verdeling die er tussen het speelgoed voor jongens en meisjes wordt gemaakt. Stereotypen van jongens en meisjes worden ingezet en uitvergroot om producten te verkopen. Kinderen leren al snel welk speelgoed bedoeld is voor welke seks. Hoewel het altijd de vraag blijft wat aangeleerd en wat natuurlijk (gender)gedrag is, laat dit onderzoek zien dat verschillen tussen jongens en meisjes niet altijd dermate extreem en oppositioneel van elkaar zijn, als de speelgoedwinkels ons laten geloven. Hiermee levert dit onderzoek een bijdrage aan de maatschappelijke discussie over hoe seks en gender invloed hebben op de ontwikkeling van kinderen met betrekking tot de genderverschillen zoals onder andere zichtbaar is in de speelgoedwinkels. Want, hoewel er in de westerse wetenschap een consensus bestaat over een grote seksuele differentiatie dat voorbij gaat aan de tweedeling van mannelijk en vrouwelijk, blijven stereotypen over jongens en meisjes hardnekkig in vele plekken van onze samenleving.

Ouders, leraren en media hebben invloed op de ontwikkeling van kinderen. De beleving van gender en identiteitsvorming speelt een belangrijke rol in deze ontwikkeling en heeft ook op volwassen leeftijd impact op het leven van mensen (Evans & Holt, 2011). Daarnaast creëren kinderen ook zelf betekenissen rondom seks en gender. De differentiaties van gender gaan voorbij aan de categorische tweedeling van seks en stereotype beelden die daaraan hangen. Onderzoeken zoals dat van Thorne in 1993 en van Karsten in 2003, laten zien dat er een meerderheid van situaties en groepen bestaat die niet past in de stereotype genderverschillen die van kinderen worden uitgedragen. Ook dit onderzoek - op een openbaar buurtspeelplein - laat verschillende dimensies van gender zien en toont aan dat seksverschillen verre van eenduidig zijn. De conclusies van dit onderzoek bevestigen dan ook het belang van onderzoek naar gender in verschillen domeinen van de leefwerelden van kinderen. De resultaten van dit onderzoek laten zien dat op het 'Dijkplein' minder extreem gendergedrag wordt vertoont en minder genderspecifieke activiteiten worden gedaan dan de onderzoeken in de schoolcontext uitwijzen. Uiteraard zijn er verschillen tussen jongens en meisjes, maar daarnaast zijn er ook

vele overeenkomsten en in gemengde groepen verschuift het gendergedrag zelfs. Dit geeft aanleiding om meer onderzoek te doen naar sociale processen en de rol van gender rondom gemengde groepssituaties. Door onderzoek te doen naar gemengde speelsituaties kan meer inzicht verworven worden wanneer gender relevant wordt in het sociale interacties bij kinderen.

6. Discussie

De basis van dit onderzoek ligt in de lacune van genderonderzoek naar gemengde groepen kinderen en daarom is gekozen voor een setting op een openbaar speelplein. Dit onderzoek toont drie belangrijke uitkomsten van genderuitingen van kinderen in homogene en gemengde groepen op het openbaar speelplein 'Dijkplein'. Ten eerste hebben de kinderen op het Dijkplein minder gendertypische activiteiten dan onderzoeken in de schoolcontext laten zien. Ten tweede komen in gemengde groepen jongens en meisjes het meest overeen in hun gedrag en lijken jongens en meisjes zich aan elkaar aan te passen in hun speelgedrag. Ten derde is het speelgedrag in gemengde groepen meer uitdagend van karakter, maar komt het zelden tot een 'sekestrijd', zoals dat in de schoolcontext voorkomt. Al met al toont dit onderzoek een minder extreem verschil in gendergedrag en activiteiten dan de onderzoeken in de schoolcontext uitwijzen.

Een vervolgvraag is wat hieraan ten grondslag ligt. De meeste kinderen op het speelplein kennen elkaar slechts oppervlakkig, de relaties zijn familiair van aard. De situaties met een soortgelijke rivaliteit tussen jongens en meisjes, zoals bijvoorbeeld Thorne (1993) in haar onderzoek beschrijft, kenmerken zich op het plein door enkele kinderen die elkaar kennen. Het is daarom aannemelijk de conclusie te trekken dat de band tussen kinderen van invloed is op het gendergedrag dat ze uiten. Tijdens mijn onderzoek heb ik hier geen verdiepende analyses naar kunnen doen, maar mijn uitkomsten nodigen uit tot verder onderzoek hiernaar. Ook vergelijkend onderzoek naar de school en de openbare ruimte is een manier om inzicht te krijgen in de contextuele invloed op genderpatronen van kinderen.

De theorieën rondom gendergedrag van kinderen die veelal inzoomen op extreme verschillen, passen niet in het beeld dat dit onderzoek in de openbare ruimte schetst. Zoals ook Thorne benadrukte in haar onderzoek zijn de gendergrenzen vloeïend en onderhevig aan de veranderingen in de context. Bovendien is gendergedrag niet altijd expliciet zichtbaar of aanwezig en vertonen kinderen ook vaak 'genderneutraal' speelgedrag. In onderzoek naar genderprocessen is het daarom raadzaam om ook deze neutrale vormen in de analyse te betrekken.

Doordat de aanpak van dit onderzoek gericht is op objectieve waarnemingen en het onderzoek zich baseert op observaties, is het niet mogelijk geweest om de persoonlijke ervaringen van kinderen mee te nemen in de analyse. In vervolgonderzoek kunnen met interviews of enquêtes wel ervaringen en belevingen worden meegenomen. Ook andere sociale identiteiten, zoals etniciteit en klasse, kunnen invloed hebben in een wijk met verschillende culturele achtergronden. Vervolgonderzoek zou deze factoren mee kunnen nemen om het onderzoek naar gender in de speeldynamiek van kinderen een verdieping te geven.

7. Literatuur

Blokland, T. (2009). *Oog voor elkaar: Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam University Press.

Boonstra, N., & Hermens, N. (2009). Niet welkom op het plein: Veilige speelpleinen sluiten ook groepen uit. In H. Boutellier, N. Boonstra, & M. Ham, *Omstreden ruimte: Over de organisatie van spontaniteit en veiligheid* (p. 33-48). Amsterdam: Van Genneep.

Bouw, C. & Karsten, L. (2004). *Stadskinderen: Verschillende generaties over de dagelijkse strijd om ruimte*. Amsterdam: Aksant.

Day, K. (1999). Introducing Gender to the Critique of Privatized Public Space. *Journal of Urban Design*, 4 (2), 155-178.

Duits, L. (2008). *Multi-girl-culture: An Ethnography of Doing identity*. Amsterdam University Press.

Ellis, S. Rogoff, B. & Cromer, C. (1981). Research Reports: Age segregation in children's social interactions. *Developmental Psychology*, 17, 399-407.

Evans, R. & Holt, L. (2011). Diverse spaces of childhood and youth: gender and other social-cultural differences. *Children's Geographies*, 9 (3-4), 277-284.

Karsten, L. (eds) (1995). *Building identities: gender perspectives on children and urban space*. Concluding report of the congress "Gender perspectives on children and urban space". Amsterdam University Press.

Karsten, L. (1998). Growing Up in Amsterdam: Differentiation and Segregation in Children's Daily Lives. *Urban Studies*, 35 (3), 565-581.

Karsten, L. (2003). Children's use of public space: the gendered world of the playground. *Childhood, 10* (4), 457-473.

Leaper, C. (1994). Exploring the consequences of gender segregation on social relationships. *New Directions for Child and Adolescent Development, 65*, 67-86.

Luria, Z., Herzog, E.W., (1985) Gender Segregation across and within Settings. Paper presented at annual meeting of the society of research for children's development, Toronto, Canada. "Sorting gender out in a Children's Museum". *Gender & Society 5* (1991), 224-232.

Maccoby, E.E. (1990). Gender and Relationships: A developmental Account. *American Psychologist, 45*, 513-520.

Martin, C.L. & Fabes, R.A. (2001). The Stability and Consequences of Young Children's Same-Sex Peer Interactions. *Developmental Psychology, 37* (3), 431-446.

Messner, M.A. (2000). Barbie Girls versus Sea Monsters: Children Constructing Gender. *Gender & Society, 14* (6), 765-784.

Messner, M.A. & Bozada-Deas, S. (2009). Separating the Men from the Moms: The Making of Adult Gender Segregation in Youth Sports. *Gender & Society, 23* (1), 49-71.

Pellegrini, A.d. & Smith, P.K. (1998). Physical Activity Play: The Nature and Function of a Neglected Aspect of Play. *Child Development, 69* (3), 577-598.

Singer, E. & Haan, de, D. (2013). *Speels, liefdevol en vakkundig: Theorie over ontwikkeling, opvoeding en educatie van jonge kinderen*. Amsterdam: SWP Publishers.

Thorne, B. & Luria, Z. (1986). Sexuality and Gender in Children's Daily Worlds. *Social Problems, 33* (3), 176-190.

Thorne, B. (1993). *Gender Play: Girls and Boys at School*. Buckingham: Open University Press.

Valentine, G. (2003). Boundary Crossing: Transitions from Childhood to Adulthood. *Children's Geographies*, 1 (1), 37-52.

Whyte, H.W. (1980) *The social life of small urban spaces*. Washington, DC: Conservation Foundation.

Bijlage 1: De variabelen van de dataset

Case

Casenummer zijn opgebouwd uit: datum + persoon + Groep_A + Groepssekse

Datum

Datum van de observatie

Persoonsnummer

De persoonsnummers zijn doorlopend in de dataset ingevoerd, tenzij duidelijk is welke persoon dit is. In dat geval is het persoonsnummer gebruikt dat eerder in de dataset aan deze persoon is gegeven.

Leeftijd

De leeftijden van de bezoekers van het Dijkplein zijn geschat. Bij het schatten is gekeken naar de onderlinge verhoudingen, bijvoorbeeld wie er groter is en welke leeftijden speelgenootjes hebben. Ook de verkleinwoorden 'meisje' en 'jongetje' geven de leeftijdsverschillen tussen de kinderen aan. Het betreffende kind is jong of jonger dan de rest van de groep waarmee het speelt. Indien de leeftijd in een observatie ontbreekt, is in de dataset de leeftijdscategorie 4 t/m 8 jaar aangegeven. Soms is de leeftijd tijdens een observatie gecorrigeerd. Bijvoorbeeld wanneer een kind van dichtbij jonger blijkt te zijn. Van een afstand lijken de kinderen ouder dan van dichtbij. Daarom zijn bij de leeftijden bij meerdubbele naar beneden afgerond. Een voorbeeld: wanneer in de observatie genoemd wordt dat een persoon 8 à 9 jaar is de leeftijd op 8 jaar afgerond.

Sekse

Het geslacht van de persoon: mannelijk of vrouwelijk.

Groepsnummer A en B

De groepen zijn per observatie dag genummerd lopen niet door zoals de persoonsnummers. Ook hier geldt echter dat de groepsnummers indien de groep in een eerder observatiemoment, maar wel van dezelfde dag, naar voren is gekomen, het zelfde nummer is toegewezen.

Er zijn twee groepen aangemaakt: de oppervlakkige groep (Groep A) en de kerngroep (Groep B). De oppervlakkige groep is gerelateerd aan de seksesamenstelling van de groep en binnen deze groep kunnen er kleinere groepen zijn. Deze groepen zijn de kerngroepen, die onder groep B worden

genummerd.

Groepssamenstelling

Er zijn vijf categorieën voor de seksesamenstelling van de gevormde groepen op het speelplein: Single [Code: 0]; Meisjes [Code: 1]; Jongens [Code: 2] Gemengd [Code: 3]; Samen-Apart [Code: 4].

'Singles' spelen op het moment van verslaglegging alleen en niet in een groep. Daarnaast komt voor dat een persoon zich af en toe aansluit (of dat probeert) bij een groep, maar dat deze niet 'bij de groep hoort', bijvoorbeeld als deze een kort praatje maakt en weer weg gaat. In zulke gevallen is de persoon ook als 'single' genoteerd.

'Meisjesgroepen' zijn homogene groepen waarin meisjes met elkaar spelen.

'Jongensgroepen' zijn homogene groepen waarin jongens met elkaar spelen.

'Gemengde groepen' zijn groepen waar meisjes en jongens met elkaar in een groep spelen. Bij één persoon van de andere sekse in de groep is de groep als gemengd gedocumenteerd.

'Samen-Apart groepen' zijn groepen waar jongens en meisjes niet samen, maar apart naast elkaar spelen. De meisjes en jongens zijn zich bewust van elkaars aanwezigheid en zoeken ofwel indirect contact of negeren elkaar. Beide situaties zijn als samen-apart gecodeerd.

Een voorbeeld van de codering van de personen, groepen en de groepssamenstelling:

Persoon	Groep A	Groep B	Groepssekse
1	1	1	4
2	1	1	4
3	1	1	4
4	1	2	4
5	1	2	4

Persoon 1 2 en 3 spelen samen en persoon 4 en 5 spelen samen, maar alle 5 spelen ze op het klimrek. Zo vormen de twee kerngroepen samen één groep.

Activiteiten

Alle activiteiten die tijdens de observaties zijn gezien en gedocumenteerd, staan in onderstaande lijst met de bijbehorende codering. De meeste activiteiten spreken voor zich, enkele andere zullen hierna worden toegelicht.

Wanneer kinderen meerdere dingen tegelijk doen, zijn er in de dataset maximaal drie activiteiten aangegeven. Deze worden Activiteit1, Activiteit2 en Activiteit3 genoemd. Voor de resultaten zijn de gegevens van deze drie bij elkaar opgeteld om tot het totaal te komen.

1	'voetballen'	23	'kijken'
2	'bal of iets anders afpakken'	24	'bal in basket gooien'
3	'bal overgooien / tikkertje met bal'	25	'iemand schoppen, slaan'
4	'bal hoog/ver schoppen'	26	'schreeuwen, heel hard praten'
5	'skeeleren'	27	'energiehuisje op klimmen, zitten'
6	'fietsen'	28	'tennis via TOS'
7	'pingpong-voetbal'	29	'bemiddelen'
8	'schommel'	30	'middelvinger opsteken'
9	'klimrek'	31	'diabolo via TOS'
10	'touwklimrek'	32	'discussiëren'
11	'achterna jagen'	33	'hut/tentje spelen'
12	'stoeien, duwen, trekken'	34	'steppen'
13	'zitten/hangen'	35	'bal gericht tegen iemand aan schoppen/ gooien/ op iemand laten stuiteren'
14	'kletsen/praten'		
15	'knikkeren'		
16	'verstoppertje'	36	'glijbaan'
17	'met mobiel bezig'	37	'slot als discus gooien'
18	'hinkelen'	38	'bellenblazen'
19	'rekstok'	39	'lopen'
20	'vogels achterna zitten, eten geven'	0	'niet van toepassing'
21	'iets kapot maken / tegen iets schoppen'	777	'anders'
22	'spugen als spel'	999	'onbekend'

Houding en gedrag

De houding en het gedrag van de kinderen op het plein staan in onderstaande lijst met de bijbehorende codering. De meeste houdingen en gedragingen spreken voor zich, enkele andere zullen hierna worden toegelicht. Wanneer een kind meerdere houdingen heeft of gedragingen laat zien, zijn er in de dataset maximaal drie houdingen en/of gedragingen aangegeven. Deze worden Houding&Gedrag1, Houding&Gedrag2 en Houding&Gedrag3 genoemd. Voor de resultaten zijn de gegevens van deze drie bij elkaar opgeteld om tot het totaal te komen.

1	'neutraal'	18	'geheimzinnig en samenzwerend'
2	'zorgzaam'	19	'haren kammen, vlechten'
3	'uitdagend'	20	'leunen, hangen op de ander, arm in arm'
4	'giechelend'		
5	'stoer'	21	'leiding gevend/nemend'
6	'agressief'	22	'aandacht vragend/zoekend'
7	'negeren'	23	'gillend'
8	'angstig'	24	'zeurend'
9	'afhankelijk'	25	'boos'
10	'huilen'	26	'afzijdig / afstand houdend'
11	'troosten'	27	'verlegen'
12	'passief'	28	'spugen als onderdeel van houding'
13	'rekening houdend met iemands jongere leeftijd'	29	'vrolijk, enthousiast, opgewonden'
14	'handen vasthouden'	30	'competitief, fanatiek'
15	'op schoot'	0	'niet van toepassing'
16	'op schouders'	777	'anders'
17	'friemelen, strelen'	999	'onbekend'

Parochialisering

Met code '1' is er sprake van parochialisering vanuit de persoon en de groep waar deze zich in bevindt naar anderen op het plein. Deze variabele laat situaties van uitsluiting zien.